

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 10/1'2022

(видається з 1994 року)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

[https://doi.org/10.37634/efp.2022.10\(1\)](https://doi.org/10.37634/efp.2022.10(1))

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 13 від 18 жовтня

2022 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 28.10.2022

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2022
© "Економіка. Фінанси. Право",
2022

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

GLORY TO UKRAINE! GLORY TO THE HEROES!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 10/1'2022

(issued from 1994)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

[https://doi.org/10.37634/efp.2022.10\(1\)](https://doi.org/10.37634/efp.2022.10(1))

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 13 of October 18, 2022). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 28.10.2022

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,

Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2022
© "Economics. Finances. Law",
2022

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик»»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Величко Олена Георгіївна, к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар, Державне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» (Україна)

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Сіскос Евангелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Греція)

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"; академік Академії економічних наук України (Україна)

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгімбаєва Гульнара, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет імені Е.А. Букетова (Казхстан)

Бригінець Олександр Олексійович, д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативного-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ, Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Скоржевська-Амберг Малгожата, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна"; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування, Маріупольський державний університет; суддя у відставці (Україна)

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна (Україна)

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна (Україна)

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr V. Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analityk"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana A. Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena H. Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Anatolii M. Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna I. Krystopa, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii M. Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Yevheniia S. Poliukova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena M. Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii A. Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor V. Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla V. Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Members of the editorial board of Legal Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr O. Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor I. Vasylynchuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii F. Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor V. Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatolii O. Yaroyvi, PhD in Legal Sciences, Professor of Law and Public Administration department, Mariupol State University; retired judge (Ukraine)

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko (Ukraine)

Issue Editor: Anna O. Tumanian (Ukraine)

ЗМІСТ

<i>ІВАНОВСЬКА А.М., ВЛАДОВСЬКА К.П.</i> Адміністративно-правові засади організації публічної служби в органах управління Державної Прикордонної Служби України	5
<i>ГАРМАТЮК В.О.</i> Передумови виникнення корупції в історичному аспекті	9
<i>БОГАТИРЬОВ І.Г.</i> Актуальні проблеми запобігання кіберзлочинності в Україні	13
<i>БАКАЙ Ю.Ю., ГУДЗЕНКО Ю.О.</i> Авторське право у міжнародному приватному праві: захист, об'єкти, види	18
<i>ПЕТИК Л.О., ПІСЯК М.З.</i> Методологічні підходи до діагностики та оцінювання ймовірності банкрутства підприємств	22
<i>КРОЙТОР О.М.</i> Завдання патрульної поліції для профілактики правопорушень	27
<i>ГОЛЮК В.Я., МЕГЕЛЬ Х.О.</i> Сучасний стан та перспективи розвитку підприємств харчової промисловості України	32
<i>КОВАЛЬОВА Т.В., ХОРОШИЛОВА І.О.</i> Про облік віртуальних активів в Україні	37

CONTENTS

<i>A. IVANOVSKA, K. VLADOVSKA.</i> Administrative and legal principles of the organization of the public service in the authorities of the State Border Guard Service of Ukraine	5
<i>V. HARMATIUK.</i> Preconditions for the emergence of corruption in the historical aspect	9
<i>I. BOHATYROV.</i> Current problems of cybercrime prevention in Ukraine	13
<i>Y. BAKAI, Y. HUDZENKO.</i> Copyright in private international law: protection, objects, types	18
<i>L. PETYK, M. PISIAK.</i> Methodological approaches to the diagnostic and assessment of the probability of business bankruptcy	22
<i>O. KROITOR.</i> Tasks of the patrol police for crime prevention	27
<i>V. HOLIUK, K. MEHEL.</i> Current state and development prospects of Ukraine's food industry	32
<i>T. KOVALOVA, I. KHOROSHYLOVA.</i> On accounting of virtual assets in Ukraine	37

Алла Миколаївна ІВАНОВСЬКА

д.ю.н., професор, проректор з наукової роботи, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8608-5030>

e-mail: ivanovskaalla@gmail.com

Катерина Петрівна ВЛАДОВСЬКА

старший викладач, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3857-9292>

e-mail: gorda2018@ukr.net

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті виконано наукове дослідження адміністративно-правових засад організації публічної служби в органах управління Державної прикордонної служби України. Визначено, що публічна служба в органах управління Державної прикордонної служби України є особливим видом публічної служби – т. зв. «публічною службою у правоохоронних органах» і має як загальні ознаки публічної служби, притаманні усім видам публічної служби загалом і службі у правоохоронних органах зокрема, так і специфічні ознаки.

Ключові слова: публічна служба, Державна прикордонна служба України, управління у сфері охорони державного кордону України, орган управління у сфері охорони державного кордону України, військова служба, персонал органів управління Державної прикордонної служби України

ВСТУП

Гарантування безпеки й громадського порядку є обов'язком кожної держави. Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ) – важлива ланка в українській системі державної безпеки. Її основним завданням відповідно до положень Закону України «Про Державну прикордонну службу України» є забезпечення недоторканості державного кордону та охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, а також розпізнання, протидія й боротьба із злочинністю на державному кордоні України [1, с. 80]. ДПСУ та органи управління (регіональні управління, органи охорони державного кордону, відділи прикордонної служби тощо) мають подвійну правову природу. З одного боку, це система органів державної виконавчої влади із правоохоронними функціями, тобто персонал ДПСУ, що безпосередньо наділений повноваженнями, які відносяться до компетенції того чи іншого органу управління, має статус державного службовця; а з іншого – ДПСУ та її органи – це військове формування, тобто державні службовці цих органів є одночасно військово-службовцями, а отже, забезпечують охорону та захист державного кордону не тільки в аспекті здійснення прикордонного та міграційного контролю, а й протидії збройній агресії росії, яка з лютого 2022 р. набула повномасштабного характеру. Така складна правова природа прикордонних підрозділів зумовлює необхідність розгляду та наукового дослідження їх у такому дуалізмі, не допускаючи зведення їх діяльності лише до правоохоронного контексту (оскільки тоді діяльність органів Державної прикордонної служби буде зведена до функцій міграційної служби) і не перетворюючи її лише на військовий підрозділ, оскі-

льки в мирний час військовий аспект служби відходить на другий план.

Проблематика організації публічної служби в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах та військових формуваннях стала предметом наукових досліджень таких учених, як: В.Б. Авер'янов, О.І. Бедний, Л.Р. Біла-Гіунова, В.О. Галай, О.А. Задохайло, В.Я. Малиновський, І.В. Недобор, О.С. Петренко, А.В. Петришин, О.В. Попова, С.М. Сербогін, А.С. Сіцінський, Л.С. Стельмашук, В.М. Тимків, М.І. Цуркан та ін. Окремо слід відзначити наукові дослідження П.О. Комірчого, присвячене питанню публічної служби у правоохоронній сфері та О.Б. Ганьби, який дослідив правові відносини у сфері прикордонної безпеки, зокрема й оперативно-службові відносини за участю органів управління ДПСУ. Водночас питання адміністративно-правових засад організації публічної служби саме в органах управління ДПСУ на даний час майже недосліджене, що доводить необхідність проведення відповідних наукових досліджень у згаданій сфері наукового дослідження.

МЕТА статті – здійснити наукове дослідження адміністративно-правових засад організації публічної служби в органах управління Державної прикордонної служби України.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічною та інформаційною основою дослідження є праці провідних вчених, матеріали періодичних видань та нормативно-правова база з питань управління у сфері охорони державного кордону України. Використано методи теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу, індукції, дедукції тощо.

РЕЗУЛЬТАТ

Публічна служба в органах управління ДПСУ є особливим видом публічної служби – т. зв. «публічною службою у правоохоронних органах», тобто має як загальні ознаки публічної служби, притаманні усім видам публічної служби загалом і службі у правоохоронних органах зокрема, так і специфічні, притаманні лише публічній службі у органах управління ДПСУ.

З одного боку, публічна служба у ДПСУ має усі ознаки, притаманні публічній службі. Визначення публічної служби як специфічної діяльності політичних та адміністративних суб'єктів, в межах якої відбувається реалізація завдань та функцій публічного характеру, тобто таких які стосуються прав та інтересів спільноти – населення держави, адміністративно-територіальної одиниці, певної соціальної групи або територіальної громади, яка здійснюється на засадах фінансування відповідної діяльності за кошти державного чи місцевого бюджету; публічна служба за винятком політичної здійснюється на професійній та політично нейтральній основі, формування її на підставі адміністративно-правового акту призначення або виборів [2, с. 127] стосується й публічної служби в органах управління ДПСУ.

З іншого боку, цей вид публічної служби має специфічні ознаки публічної служби у правоохоронних органах, такі як: здійснення її в органах, що уповноважуються законом для здійснення правоохоронної діяльності; наявність особливої правоохоронної мети її здійснення; прийняття на службу в орган правоохоронної сфери істотно відрізняється від процедури прийому на державну службу в інших сферах державного управління; окремі працівники публічних органів правоохоронної сфери виконують неопублічні завдання та самі є не тільки неопублічними, а й навіть законспірованими в суспільстві; працівники служб правоохоронної сфери мають особливості в соціальному страхуванні (воно є обов'язковим), соціальному захисті (забезпечення форменим одягом, житлом, медичним обслуговуванням), наділенні певним обсягом дискреційних повноважень (стосовно застосування заходів фізичного впливу, зброї тощо), правовому захисті (наприклад, образа або напад на правоохоронця), юридичній відповідальності (підвищена, порівняно з іншими правопорушниками; збитки, що є наслідком незаконних дій працівника правоохоронної сфери, відшкодовує держава), пенсійному забезпеченні тощо [3, с. 425-426]. В інституціональному контексті публічна служба у правоохоронній сфері охоплює усіх публічних службовців, котрі, виконуючи свої посадові обов'язки, впливають на правоохоронну сферу, охороняючи правопорядок, права і свободи людини та громадянина. Попри це, найбільш повно ця публічна служба відображається саме у діяльності державних службовців, котрі перебувають на службі в правоохоронних органах України – безпосередньо реалізуючи правоохоронну функцію держави [4, с. 75].

Якщо ж говорити про ознаки, які притаманні суто публічній службі в органах управління ДПСУ, то такими можна назвати:

1) мілітарний характер – відповідно до ст. 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» ДПСУ є правоохоронним органом спеціаль-

ного призначення. Хоча ДПСУ згідно з профільним Законом України визнано правоохоронним органом спеціального призначення, однак їй також притаманні всі вищезазначені ознаки, що характеризують її також і як військове формування, визначено ч. 1 ст. 1 Закону України «Про оборону України» [5, с. 108]. Загальна чисельність служби становить 60 000 осіб, зокрема 52 000 військовослужбовців. В особливий період загальна чисельність ДПСУ збільшується на кількість особового складу, призваного на військову службу на виконання указів Президента України про мобілізацію, затверджених законами України [6]. Так, особовий склад служби складається передусім із військовослужбовців, які мають подвійний правовий статус – особи, яка проходить військову службу і особи, яка є державним службовцем. Мілітарність публічної служби в органах управління ДПСУ впливає також із положень ст. 17 Конституції України, відповідно до якої забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [7]; одним із таких органів є саме ДПСУ;

2) особлива правоохоронна мета – завданням ДПСУ є забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні, і саме на виконання зазначеного завдання спрямована діяльність публічних службовців Адміністрації Державної прикордонної служби, її регіональних управлінь, прикордонних загонів, відділів та інших органів управління;

3) відносини за участю персоналу органів управління ДПСУ реалізуються з метою охорони та захисту інтересів суспільства і держави, тому за своєю сутністю вони є не тільки управлінськими, а й охоронними та захисними відносинами владно-субординаційного характеру; вони реалізуються у разі потреби з допомогою легального примусу і навіть шляхом застосування спеціальних засобів і зброї, оскільки їх об'єктами виступають найбільш значущі інтереси суспільства та держави, такі як: державний суверенітет, права і свободи людини, політична незалежність, територіальна цілісність, недоторканність державного кордону тощо [8, с. 138];

4) службові повноваження персоналу органів управління ДПСУ втілюються в конкретних правовідносинах у процесі дотримання принципів і реалізації заходів прикордонної політики [8, с. 141]. Такими правовідносинами є зокрема, військово-захисні, антитерористичні, оперативно-розшукові, контрольно-безпекові службові, режимно-контролюючі, контрольно-біометричні, кримінально-процесуальні, оперативно-службові відносини, кримінально-аналітичні, інформаційно-аналітичні, кінологічні відносини, правотворчі, управлінські, координуючі, організаційно-розпорядчі, планово-фінансові, кадрові, превентивні [8, с. 256, 261-262];

5) для мілітаризованої державної служби, якою є служба в органах управління ДПСУ, є характерним те, що загалом прослідковується, на відміну від попередніх видів служби, більш чітка система законодавства стосовно регулювання цього виду служби [9,

с. 35], яка передусім представлена нормативними актами МВС України;

б) наявність у структурі як підрозділів, що безпосередньо виконують завдання з охорони та захисту державного кордону (органи охорони державного кордону, відділи прикордонної служби тощо), так і органи, що мають передусім контрольно-управлінські функції (Адміністрація ДПСУ, регіональні управління).

Відповідно до Положення про відділ прикордонної служби Державної прикордонної служби, відділ прикордонної служби є основним підрозділом прикордонного загону (прикордонної комендатури), призначеним для безпосередньої охорони та захисту визначеної ділянки державного кордону, здійснення прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, забезпечення дотримання режиму державного кордону України, прикордонного режиму та режиму в пунктах пропуску через державний кордон України (пунктах контролю, контрольних пунктах в'їзду-виїзду), а також здійснення інших повноважень, передбачених законодавством України [10]. Положення про орган охорони державного кордону ДПСУ наділяє останній обов'язком безпосереднього виконання поставлених перед Державною прикордонною службою завдань із забезпечення недоторканності державного кордону України та участі в охороні суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, а також здійснює інші повноваження, передбачені законодавством України [11].

З іншого боку, Адміністрація ДПСУ та її територіальні підрозділи – регіональні управління реалізують державну політику у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в

її виключній (морській) економічній зоні, реалізуючи повноваження, визначені п.п. 4 та 7 Положення про Адміністрацію ДПСУ, які є переважно організаційного та управлінського характеру [12].

ВИСНОВКИ

В результаті здійсненого дослідження адміністративно-правових засади організації публічної служби в органах управління ДПСУ можемо прийти до таких висновків. Публічній службі в органах управління ДПСУ притаманні такі риси: мілітарний характер; особлива правоохоронна мета; відносини за участю персоналу органів управління ДПСУ реалізуються з метою охорони та захисту інтересів суспільства і держави, тому за своєю сутністю вони є не тільки управлінськими, а й охоронними та захисними відносинами владно-субординаційного характеру; реалізуються у разі потреби з допомогою легального примусу і навіть шляхом застосування спеціальних засобів і зброї, оскільки їх об'єктами виступають найбільш значущі інтереси суспільства та держави; службові повноваження персоналу органів управління ДПСУ втілюються в конкретних правовідносинах у процесі дотримання принципів і реалізації заходів прикордонної політики; більш чітка система законодавства з регулювання цього виду служби, яка передусім представлена нормативними актами МВС України; наявність у структурі як підрозділів, що безпосередньо виконують завдання із охорони та захисту державного кордону (органи охорони державного кордону, відділи прикордонної служби тощо), так і органи, що мають передусім контрольно-управлінські функції (Адміністрація ДПСУ, регіональні управління).

Список використаних джерел

1. Курило В.І., Ільченко О.В. Взаємодія органів внутрішніх справ та Державної прикордонної служби України в умовах євроінтеграції: адміністративно-правові аспекти: монографія. Київ, 2015. 200 с.
2. Владовська К.П. До питання про правову природу поняття «публічна служба» у законодавстві України та в адміністративно-правовій доктрині. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 124-128.
3. Комірчий П.О. Адміністративно-правові засади публічної служби у правоохоронній сфері: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2020. 539 с.
4. Комірчий П.О. Публічна служба в правоохоронній сфері та правоохоронна функція держави. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 7. Ч. 7. С. 69-76.
5. Курилюк Ю.Б. Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України: дис. ... докт. юрид. наук. Запоріжжя, 2020. 472 с.
6. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV (редакція від 2.04. 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>
7. Конституція України від 28 червня 1996 року (редакція від 1.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
8. Ганьба О.Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретичні і прикладні проблеми: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 448 с.
9. Біла-Тіунова Л.Р. Державна служба України. Загальна частина. Одеса. 2020. 511 с.
10. Про затвердження Положення про відділ прикордонної служби Державної прикордонної служби України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15 квітня 2016 року № 311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z01719-16>
11. Про затвердження Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30 листопада 2018 року № 971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18>
12. Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 533. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-п>

References

1. Kurylo V.I., Pchenko O.V. Interaction of internal affairs bodies and the State Border Guard Service of Ukraine in the context of European integration: administrative and legal aspects: monograph Kyiv, 2015. 200 p. (in Ukrainian).

2. Vladovska K.P. To the question of the legal nature of the concept of "public service" in the legislation of Ukraine and in the administrative-legal doctrine. Analytical and comparative jurisprudence. 2022. No. 2. pp. 124-128. (in Ukrainian).
3. Komirchyi P.O. Administrative and legal principles of public service in the field of law enforcement.: diss. ... Dr. of legal sciences. Kyiv, 2020. 539 p. (in Ukrainian).
4. Komirchyi P. O. Public service in law enforcement and the law enforcement function of the state. *Legal bulletin*. 2018. Issue 7. Part 7. pp. 69-76. (in Ukrainian).
5. Kuryliuk Yu.B. Administrative-legal and criminological principles of ensuring law and order in the border area of Ukraine: diss. ... Dr. of legal sciences. Zaporizhzhia, 2020. 472 p. (in Ukrainian).
6. On the State Border Service of Ukraine: Law of Ukraine dated April 3, 2003 No. 661-IV (edition dated April 2, 2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (in Ukrainian).
7. The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 (edition dated January 1, 2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (in Ukrainian).
8. Hanba O.B. Legal relations in the sphere of border security of Ukraine: theoretical and applied problems: monograph. Vinnytsia, 2020. 448 p. (in Ukrainian).
9. Bila-Tiunova L. R. State Service of Ukraine. General part. Odesa. 2020. 511 p. (in Ukrainian).
10. On the approval of the Regulations on the Border Service Department of the State Border Service of Ukraine: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated April 15, 2016 No. 311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z01719-16> (in Ukrainian).
11. On the approval of the Regulation on the state border protection body of the State Border Service of Ukraine: order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated November 30, 2018 No. 971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18> (in Ukrainian).
12. On the approval of the Regulation on the Administration of the State Border Service of Ukraine: Resolution No. 533 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 16, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-п> (in Ukrainian).

Alla IVANOVSKA

Doctor of Legal Sciences, Professor, Vice-rector for scientific work, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8608-5030>
e-mail: ivanovskaalla@gmail.com

Kateryna VLADOVSKA

Senior Lecturer, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3857-9292>
e-mail: gorda2018@ukr.net

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF THE ORGANIZATION OF THE PUBLIC SERVICE IN THE AUTHORITIES OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE

In the paper, a scientific study of the administrative and legal foundations of public service organization in the authorities of the State Border Guard Service of Ukraine was conducted. The scientific article states that public service in the authorities of the State Border Guard Service of Ukraine is a special type of public service - the so-called "public service in law enforcement agencies" and has as general features of public service inherent in all types of public service in general and service in law enforcement agencies in particular, as well as specific ones, inherent only to the public service in the authorities of the State Border Guard Service of Ukraine. The authors came to the conclusion that public service in the authorities of the State Border Guard Service of Ukraine has the following features: military character; special law enforcement purpose; relations with the participation of the personnel of the authorities of the State Border Guard Service of Ukraine are implemented for the purpose of protecting and protecting the interests of society and the state, therefore, by their nature, they are not only managerial, but also protective and protective relations of a power-subordination nature; are implemented, if necessary, with the help of legal coercion and even by using special means and weapons, since their objects are the most significant interests of society and the state; the official powers of the personnel of the authorities of the State Border Guard Service of Ukraine are embodied in specific legal relations in the process of observing the principles and implementing measures of the border policy; a clearer system of legislation regarding the regulation of this type of service, primarily represented by the regulatory acts of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; the presence in the structure of both units that directly carry out the tasks of protecting and protecting the state border (state border protection bodies, border service departments, etc.), and bodies that primarily have control and management functions (the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine, regional offices).

Keywords: public service, State Border Service of Ukraine, management in the sphere of protection of the state border of Ukraine, authority in the field of protection of the state border of Ukraine, Military Service, personnel of the authorities of the State Border Service of Ukraine

Віталія Олегівна ГАРМАТЮК

аспірант, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; головний державний інспектор відділу з питань запобігання та виявлення корупції ГУ ДПС у Хмельницькій області

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3867-5049>

e-mail: vitaliyagarmatyuk@gmail.com

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КОРУПЦІЇ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на теперішньому етапі розвитку держави. За даними досліджень, саме корупція є однією з причин, що призвела до масових протестів в Україні наприкінці 2013 р. – на початку 2014 р. Згідно з результатами дослідження "Барометра Світової Корупції" (Global Corruption Barometer), здійсненого міжнародною організацією Transparency International у 2013 р., 36 % українців були готові вийти на вулицю, протестуючи проти корупції.

Ключові слова: корупція, протидія та запобігання корупції, антикорупційна державна стратегія, механізми протидії корупції

ВСТУП

Явище корупції є супутником життя людства з найдавніших часів, а соціальні та історичні корені виникнення корупції сягають часів появи самого суспільства. Історичні передумови для цього з'явилися через прагнення людини виокремитися з-поміж інших дорогим подарунком. У первісних суспільствах люди намагались задобрити богів, які уособлювали сили природи, і приносили їм жертву, а плата жерцю, вождю або воєначальнику за особисте прохання про допомогу розглядалась як універсальна норма.

У природі прийняття таких подарунків ніяких відповідалних зобов'язань не передбачає. Проте з появою свідомості виникає необхідність певної передбачуваної поведінки людей у суспільстві, наслідком якої є виникнення морально-етичних норм в особи, яка приймає подарунок бути більш прихильною до дарувальника.

На ранніх етапах античних громад, коли ще не було професійних державних чиновників, корупції майже не було. Вона мала побутовий характер і проявлялась як псування їжі й питної води. Пізніше корупцією стали називати деякі прояви у судовій практиці, занепад моралі, розбещеність молоді, порушення громадського порядку. В античній Греції це поняття мало і соціальний зміст – занепад моралі, безлад.

Матеріали та методи: використано комплекс емпіричних, теоретичних та універсальних методів, які часто використовуються у сучасній юриспруденції.

Постановка завдання: висвітлення загальнотеоретичних та історико-правових засад появи корупції.

РЕЗУЛЬТАТИ

Прототип корупції (як незаконне, непоміроване, надмірно жорстоке використання влади) був поширеним явищем у первісних та античних суспільствах. Виконання надмірних повинностей чи випробувань сприймалось як покарання за слабкість, колишню поразку, малодушність, переступи (міфологічних Прометея, Сізіфа покарано за вчинки, заборонені богами), або ж як аванс заради майбутнього звільнення, успіху, перемоги. Соціальна стратифікація формувалась в умовах війни – війна визначала, хто керуватиме, а хто коритиметься.

Давньогрецький філософ Геракліт (кін. VI – поч. V ст. до н.е.) з цього приводу сказав: «Війна є батьком всього. Вона зробила одних багатих, інших людьми, одних рабами, інших вільними». У мирних умовах формувалась соціальний порядок співжиття людей (рід, плем'я, етнос, держава): звернення до жерців, вождів, впливових осіб супроводжувалось принесенням дарунків, пожертв, данини.

Надалі, зі збільшенням централізацією держави, збільшувалось обмеження самостійності своїх громадян, провокуючи чиновників нижчого та вищого кругів до таємного порушення закону на користь підданих, бажаних позбутися суворого нагляду. Показові покарання корумпованих чиновників зазвичай не давали жодних результатів, тому що на місці ліквідованих (страчених або звільнених) з'являлись нові вимагателі хабарів. Оскільки у центральній владі зазвичай не вистачало сил для контролю за діяльністю чиновників, вона задовольнялась підтримкою певної «граничної норми» корупції, запобігаючи лише самим небезпечним її проявам.

Корінний перелом у ставленні суспільства до особистих доходів державних чиновників відбувся лише у Західній Європі епохи Нового часу. Ідеологія громадської домовленості проголошувала, що піддані платять податки державі в обмін на те, що вона розумно виробляє закони і суворо стежить за їх неухильним виконанням.

З часом особисті відносини стали поступатися місцем чисто службовим, а тому отримання чиновником особистого доходу, крім призначеної йому платні, почали трактувати як кричущі порушення суспільної моралі та норм закону. Крім того, обґрунтована вченими ідеологія економічної свободи вимагала, щоб держава надала людям самим робити свої справи і надала справам йти своїм ходом. Якщо у чиновників зменшувалися можливості для регулюючого втручання, то падали і їх можливості вимагати хабарі.

У централізованих державах Нового часу корупція чиновників хоч і не зникла, але різко скоротилася. Новим етапом в еволюції корупції у розвинених країнах став рубіж XIX і XX ст.

Так, почався новий підйом заходів державного регулювання і відповідно влади чиновників. Водночас

мало місце зародження великого бізнесу, який у конкурентній боротьбі став вдаватися до «скупки держави» – вже не до епізодичного підкупу окремих дрібних державних службовців, а до прямого підпорядкування діяльності політиків і вищих чиновників справі захисту інтересів капіталу.

Згодом у міру зростання значення партій у розвинутих країнах (особливо у країнах Західної Європи після Другої світової війни) отримала розвиток партійна корупція, коли за лобювання своїх інтересів великі компанії платили не особисто політикам, а в партійну касу. Так, крупні політики стали все частіше розглядати своє становище як джерело особистих доходів.

Після появи у 2-ій пол. XX ст. великої кількості політично самостійних країн «третього світу», їх державний апарат із самого початку характеризувався схильністю до системної корупції [2, с. 80-83].

Наприклад, в Індонезії всім чинним в цій країні закордонним корпораціям пропонувалося платити чітко визначений хабар президенту і членам його сімейного клану, а відтак, президент Індонезії Сухарто був відомий як «Містер 10 відсотків». Типовою була корупція «знизу вгору», коли начальник міг звалити всю провину на нижчестоящих громадян, але зустрічалася і корупція «зверху вниз».

У «третьому світі» з'явилися режими (Філіппіни, Парагвай, Гаїті, а також більшість африканських країн), де корупція всебічно пронизувала всі види соціально-економічних відносин, і без хабара важко було уявити вирішення будь-яких питань.

Розвиток корупції також спричинялось і зростання світових господарських відносин. У разі укладання контрактів із зарубіжними покупцями великі транснаціональні корпорації стали навіть легально включати у витрати переговорів витрати на «подарунки» [3, с. 12].

Ще більш актуальною проблема стала в 1990-і рр., коли постсоціалістичні країни продемонстрували широкий розмах корупції, порівняний з ситуацією у країнах, що розвиваються.

Повсюденною була парадоксальна ситуація, коли одна й та ж особа одночасно займала важливі пости і в державних, і в комерційних секторах економіки. Як наслідок багато чиновників зловживало своїм становищем, навіть не беручи хабарів, а безпосередньо захищаючи свої особисті комерційні інтереси.

У 1982 р. у Вашингтоні відбулась перша міжнародна конференція з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. Відтоді з інтервалом в два-три роки такі форуми проводяться систематично. Ці питання неодноразово розглядалися також на самітах глав розвинутих країн світу (вісімки).

Вже у 1989 р. в Гаазі (Нідерланди) під егідою ООН відбувся міжнародний семінар з проблем корупції у сфері державного управління, результати якого стали передумовою розгляду цієї проблеми на Восьмому конгресі ООН. Підсумками його проведення стали рекомендації з подолання корупції, які полягають у необхідності державам:

- здійснити перегляд норм кримінального законодавства, які регламентують відповідальність та санкції за корупційні дії;

- для запобігання корупції в органах державної

влади розробити ефективні механізми адміністративного впливу;

- розробити процедури, які б дозволили вчасно виявляти корумпованих посадових осіб, а також створили умови притягнення їх до відповідальності;

- сформувані правові норми, які б регламентували дії з конфіскації майна і фінансових ресурсів, здобутих у результаті корупційних злочинів;

- застосовувати економічні санкції до підприємств, що мають причетність до корупційних дій [4, с.67].

Секретаріат ООН підготував рекомендації «Практичні методи боротьби з корупцією» та прийняв резолюцію «Корупція у сфері державного управління», в якій зазначається, що корупція згубно впливає на економіку країн, підриває ефективність урядових рішень, завдає шкоди моралі, підриває довіру громадян до влади, порушує принцип правового та неупередженого правосуддя.

До цих проблем привертну увагу інших міжнародних організацій, зокрема Ради Організації економічного співробітництва та розвитку (ОСЕР). На виконання програми ООН з міжнародного контролю за наркобізнесом у Преторії (Південно-Африканська Республіка) відбувся Форум із проблем боротьби з корупцією та Семінар країн Східної та Центральної Африки в Ентебе (Уганда), на якому розглядалося питання стосовно проникнення корупції у міжнародні економічні та господарчі структури. Проблеми боротьби з корупцією стали однією з найважливіших тем на IX Конгресі ООН (Каїр, 1995 р.), де, крім комплексу інших питань, обговорювали проект міжнародного кодексу поведінки державних посадових осіб.

За сприяння Організації американських держав у 1994 р. прийнято Міжамериканську конвенцію проти корупції, яка містить статті, що створюють зобов'язання і мають обов'язкову силу за міжнародним правом, а також принципи боротьби з корупцією. Конвенція передбачає інституційний розвиток і здійснення антикорупційних заходів, зокрема проголошення поза законом точно визначених актів корупції і встановлює процедури екстрадиції, конфіскації майна, взаємного правового сприяння і технічної допомоги Держав-учасниць.

Крім того, відповідно до конституції кожної з держав-учасниць та фундаментальних принципів її правової системи Конвенція вимагає від урядів проголосити поза законом хабарництво іноземних урядових чиновників. Конвенція також містить «превентивні заходи», встановлення яких Держави-учасниці погоджуються розглянути, щоб відвернути корупцію, зокрема в урядових системах поставок і закупівель, щоб забезпечити відкритість, справедливість і ефективність таких систем.

У вересні 1997 р. у м. Ліма (Перу) відбулася VII Міжнародна конференція проти корупції, в якій взяли участь представники 93 країн, зокрема й України. Конференція визначила завдання для міжнародних організацій: Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі, міжнародної асоціації прокурорів та міжнародної адвокатської асоціації, а також антикорупційні заходи – завдання для держав-учасниць.

Підсумком до конференції визначено положення, які є основою для подальшої роботи у подоланні

корупції, зокрема такі, що обумовили роботу в цій сфері міжнародних організацій та держав-учасниць:

– Світовому банку та Міжнародному валютному фонду розробити політику боротьби з корупцією, припинити надання кредитів урядам, які не докладають зусиль для подолання корупції;

– Європейському Союзу пришвидшити реалізацію антикорупційної політики, рекомендованої Комісією європейських товариств у 1997 р., держави-члени повинні ратифікувати Конвенцію проти корупції, держави-члени Ради Європи повинні консолідувати зусилля для ефективної діяльності міждисциплінарної групи стосовно боротьби з корупцією;

– Світовій організації торгівлі – реалізація програм з національної доброчесності у бізнесі, вимога до забезпечення прозорості міжнародних і урядових програм;

– Міжнародній асоціації прокурорів, Міжнародній адвокатській асоціації – розробити проекти законодавства з огляду на те, щоб розслідування справ з проявів корупції у різних юридичних системах відбувалося без надмірного ускладнення і відповідно міжнародним нормам із захисту прав людини;

– Міжнародній асоціації бухгалтерів та аудиторів, міжнародній асоціації регуляторів безпеки – розробити універсальні та адаптовані до міжнародних норм бухгалтерські стандарти.

Держави, що підписали цю Конвенцію, зобов'язані виконувати такі вимоги:

– діяльність урядів повинна бути прозорою та підзвітною на всіх рівнях;

– важливо, щоб суспільство мало максимальний доступ до інформації;

– забезпечити відкритість для публічного перегляду державних рахунків.

Значну увагу на питання посилення боротьби з корупцією звертає Співдружність європейських країн та Рада Європи. Лише в останні роки їх розглядали на багатьох європейських форумах. Зокрема, дев'ятнадцята Європейська конференція міністрів юстиції затвердила рекомендації з посилення боротьби з корупцією (Мальта, 1994 р.); Комітет Міністрів Ради Європи на своїй 101-й зустрічі затвердив 20 головних принципів у сфері боротьби з корупцією та створив Комісію з питань запобігання корупції (Страсбург, 1997 р.); Друга нарада керівників держав та урядів Ради Європи також обговорювала причини постійного зростання корупції та організованої злочинності і прийняла рішення стосовно зміцнення взаємодії у використанні цього явища (Страсбург, 1997 р.) [5, с. 84-85].

Боротьбі з корупцією також було присвячено конференцію міністрів юстиції 40 держав-членів Ради Європи (РЄ), яка відбулася у Празі у червні 1997 р. Учасники конференції звернули особливу увагу на посилення протидії зростанню мафіозних структур у державних органах, проникнення кримінальних елементів у банківську сферу тощо.

13-14 березня 1996 р. на симпозиумі у Парижі обговорювали комплекс проблем подолання корупції, де визнано за необхідне організувати боротьбу з корупцією у двох основних напрямках. Перший – вдосконалення національного законодавства, передбачення

в ньому норм з ліквідації причин та умов для корупційних правопорушень і відповідних норм кримінального покарання за їх здійснення. Другий – це розроблення міжнародних актів, які повинні стати основою для національного законодавства. Крім того, визнано доцільним організувати обмін досвідом і на ґрунті його аналізу та узагальнення підготувати практичні посібники з типових моделей закону.

Створена Радою Європи т.зв. міждисциплінарна група із протидії корупції (МГК) працює під керівництвом Європейського комітету з кримінальних проблем. Саме ця група разом з ЄС розробила спеціальну програму, яка є першою спробою реального протистояння корупції у Центральній та Східній Європі.

У травні 1999 р. створено організацію «Група країн проти корупції» (GRECO), що діє в межах Ради Європи. Її мета – оцінювання рівня корупції в державах-членах організації, виявлення недоліків у національних механізмах боротьби з корупцією, підтримка у здійсненні необхідних законодавчих та інституційних реформ у цій сфері, здійснення контролю за виконанням угод і правових документів, прийнятих Радою Європи відповідно до програми дій проти корупції.

Найважливішими серед останніх документів прийнятих в межах ЄС у сфері боротьби з корупцією є Коментар Європейської комісії від 28 травня 2003 р. стосовно комплексної політики ЄС з протидії корупції, в якій визначено основні засади боротьби з цим негативним явищем в ЄС та окреслено принципи вдосконалення протидії корупції у нових країнах-членах, країнах-кандидатах і третіх країнах, а також Рамкове рішення Ради ЄС № 568 від 22 липня 2003р. «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі», в якому визначається поняття «активної» та «пасивної» корупції і встановлюються санкції стосовно осіб, зокрема юридичних, за вчинення такого роду злочинів [6, с. 45].

У 1996 р. в Латинській Америці прийнято Між-американську конвенцію проти корупції. Ініціатор її підписання – Організація американських держав, яка налічує 33 держави-учасниці (зокрема й США) і в 2001 р. розробила механізм взаємної експертизи для контролю над її дотриманням.

На теренах Азії прийнято пакт проти корупції, який підписали представники 21 держави Азійсько-Тихоокеанського регіону; крім того, Азійський банк розвитку і організації економічного співробітництва розробив План боротьби з корупцією. Важливим кроком у згуртуванні сил для подолання корупції був прийнятий у 2004 р. «Антикорупційний курс дій».

На африканському континенті також ведеться активна боротьба з корупцією. У 2003 р. на саміті Африканського союзу прийнято Конвенцію Африканського союзу про запобігання корупції та боротьбу з нею. Перед тим у 2001 р. підписано Протокол Південно-африканської співдружності розвитку проти корупції.

Країни Близького Сходу дотримуються у подоланні корупції Конвенції ООН проти корупції і, крім того, працюють через регіональну мережу «Сумлінне управління в цілях розвитку» для підтримки реформ, що сприяють економічному і соціальному розвитку.

ВИСНОВКИ

Так, корупція не є надбанням сучасності. Це про-

типравне явище виникло в суспільстві ще у стародавні часи одночасно зі створенням управлінського апарату. У різних формах дане явище поширене у всьому світі. Барон Шарль Луї Монтеск'є (1689-1755 pp.), посилаючись на історичний досвід функціонування державного апарату, констатував, що «усяка людина, що володіє владою, схильна зловживати нею, і вона йде в цьому напрямі, поки не досягне покладеної їй межі» [7, с. 208].

На нинішньому етапі розвитку суспільних відносин питання боротьби із корупцією є надзвичайно важли-

вими для України, яка виборола свою незалежність і утвердилась як самостійна держава у світовому співтоваристві. Сталість демократичного розвитку нашої країни значною мірою залежить від втілення у всі ланки державного механізму принципів законності та справедливості, неухильного додержання всіма державними службовцями приписів правових норм, подолання випадків хабарництва, незаконного одержання посадовими особами матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» № 1699-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>
2. Указ Президента України від 14.10.2014 № 808/2014 «Про Національну раду з питань антикорупційної політики». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/808/2014>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: ст. 1-212. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 01.01.2010 № 251-V. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/page
5. Василенко С. Питання антикорупційної діяльності у сфері державної служби. *Вісник державної служби України*. 2004. № 3.
6. Оболенський О.Ю. Державна служба України: концептуальні аспекти розвитку. *Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України*: в 2 ч. / за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. К., 1999. Вип. 2. Ч. 2.
7. Статут групи держав у боротьбі з корупцією (GRECO). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_144

References

1. Law of Ukraine "On the principles of state anti-corruption policy in Ukraine (Anti-corruption strategy) for 2014-2017" No. 1699-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (in Ukrainian).
2. Decree of the President of Ukraine dated October 14, 2014 No. 808/2014 "On the National Council on Anti-corruption Policy". URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/808/2014> (in Ukrainian).
3. Code of Ukraine on Administrative Offenses. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (in Ukrainian).
4. United Nations Convention against Corruption dated 2010, January 1. No. 251-V. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/page (in Ukrainian).
5. Vasylenko S. Issues of anti-corruption activity in the sphere of public service. *Bulletin of the State Service of Ukraine*. 2004. № 3. (in Ukrainian).
6. Obolenskyi O.Yu. The State Service of Ukraine: Conceptual Aspects of Development. *Collection of scientific works of the Ukrainian Academy of State Administration under the President of Ukraine*: in 2 parts / ed. V.I. Luhovyi, V.M. Kniazeva. Kyiv, 1999. Issue 2. Part 2 (in Ukrainian).
7. Charter of the Group of States in the fight against corruption (GRECO). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_144 (in Ukrainian).

Vitaliia HARMATIUK

postgraduate student, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; Chief state inspector of the Department for Prevention and Detection of Corruption of the State Police Department in Khmelnytskyi Region
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3867-5049>
 e-mail: vitaliyagarmatyuk@gmail.com

PRECONDITIONS FOR THE EMERGENCE OF CORRUPTION IN THE HISTORICAL ASPECT

The sorting out of the corruption issue is one of the priorities for the Ukrainian society on the today stage of the country development. According to the research corruption is one of the reasons to have led to mass protests in Ukraine in late 2013 – early 2014. According to the Global Corruption Barometer research results, done by Transparency International in 2013, 36 % of the Ukrainians were ready to protest against corruption. According to the results of IFES public opinion research in late 2013 corruption has already been included into the major problems of population and made 47 % of citizens trouble very much. According to the data research of Corruption Perception Index done by Transparency International, the Ukrainians consider their state to be one of the most corrupt in the world – in 2012 and 2013 the state took the 144th place of 176 countries where the research was done. Such high corruption perception index by citizens is explained by the lack of efficient reforms to counteract corruption and inefficient actions of law enforcement authorities to detect corruption misdemeanor and to call the offender to account. It is affirmed by Ukrainian unsatisfactory international duty performance to establish anti-corruption standards – according to the first and second estimation round only 13 Group of states against corruption (GRECO) recommendations of 25 have been fulfilled notwithstanding six year work and three rounds of progress estimation. Only three recommendations of 16 according to the results of the third round have been fulfilled. Only small part corruption-related criminalization of anti-corruption recommendations of Plan of actions to liberalize visa regime from EU has been implemented. Key recommendations of Group of states against corruption (GRECO) and EU to establish anti-corruption institutions, to reform prosecuting magistracy and civil service, to form control system, to prevent interest conflicts and chastity of officials' assets have not been fulfilled.

Keywords: *corruption, prevention corruption, anti-corruption state strategy, anti-corruption mechanisms*

Іван Григорович **БОГАТИРЬОВ**

д.ю.н., професор, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука; заслужений діяч науки і техніки України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4001-7256>

e-mail: vanbogatyrov@gmail.com

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

У статті піднято проблеми кіберзлочинності. Здійснено аналіз праць вітчизняних вчених з даної проблеми. Розкрито кібербезпеку як інноваційну систему віртуальності сучасного інформаційного простору. Показано кіберзлочинність як соціально-правове явище якісно нового типу. Акцентовано увагу на той факт, що кібербезпека в умовах військового стану в Україні набуває особливої актуальності, оскільки є інвестиційним ризиком з якісним забезпеченням антикорупційного складника у військовій сфері.

Ключові слова: кібербезпека, кіберзлочинність, військовий стан, явище, суспільство, військова сфера

ВСТУП

Багатогранність розвитку суспільного життя у третьому тисячолітті дуже активно позначилось на інтенсивному використанні державними і приватними установами новітніх комп'ютерних технологій, можливостей електронних мереж. Проблема кіберзлочинності стала актуальною з розвитком інформаційних технологій та передумовою швидкого, масштабного і динамічного розвитку цифрового суспільства.

Саме вони сьогодні вимагають від нас системи знань і здібностей до логічного мислення, здатності аналізувати та досліджувати отриману інформацію, реалізація якої дозволить країні бути матеріально-технічно спроможною конкурувати з іншими країнами.

Тому не дивно, що з динамічністю розвитку суспільства появою нових системних форм організації суспільних відносин (соціальні мережі, віртуальна реальність, блокчейн тощо) з'являється новий вид високотехнологічної злочинності – кіберзлочинність, яка виступає складною і відносно новою сферою діяльності правоохоронних органів.

Отже, кіберзлочинність – це проблема, з якою зіштовхнулася планета у XXI ст. та яка обіцяє зростати та поглинати дедалі більше коштів. Незважаючи на заходи, що їх вживають окремі особи, фірми, а також держава, кіберзлочинність продовжує свою діяльність, збільшуючи прибутки порушників і зменшуючи вміст кишень пересічних громадян.

Специфіка цього виду злочинності полягає у тому, що готування та скоєння таких злочинів здійснюється майже не відходячи від «робочого місця», злочини є доступними; оскільки комп'ютерна техніка повсюкчас дешевшає, злочини можна скоювати з будь-якої точки земної кулі, у будь-якому населеному пункті, а об'єкти злочинних посягань можуть знаходитись за тисячі кілометрів від злочинця.

Все це створює певні перепони для правоохоронних органів у тому, щоб виявити, зафіксувати і вилучити кримінально значущу інформацію під час виконання слідчих дій для використання її як речового доказу. І найголовніше, що про це знають і кіберзлочинці, а тому їхня поведінка нахабна та протиправна.

Отже, розглядаючи кіберзлочинність в Україні, слід звернути увагу на той факт, що перші кроки світова спільнота здійснила у сфері запобігання кіберзлочинності, ухваливши Конвенцію Ради Європи про кіберзлочинність у 2001 р., яку Україна ратифікувала у 2005 р.. Відповідно до положень цієї Конвенції [1], кіберзлочинність – це сукупність злочинів, поєднаних у такі групи:

- кримінальні правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем;
- кримінальні правопорушення, безпосередньо пов'язані з використанням комп'ютера як засобу скоєння злочину;
- кримінальні правопорушення, пов'язані зі змістом даних (інформації), розміщеної в комп'ютерних системах;
- кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням авторських і суміжних прав, а також акти расизму та ксенофобії, вчинені за допомогою комп'ютерних систем.

Важливого значення у системі запобігання кіберзлочинності набуває законодавче закріплення поняття «кіберзлочин» – прийняття Верховною Радою Закону «Про основні засади кібербезпеки України» №2163-VIII від 05.10.2017. Зокрема, у ст. 1 подано таке визначення: «кіберзлочин (комп'ютерний злочин) – суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України» [2].

А це зі свого боку створило певні умови зміцнення тісних зв'язків між кіберзлочинністю та організованою злочинністю. До речі, Інтернетом користуються всі, зокрема й окремі злочинні групи, але останні створюють сектори тіньового ринку, з поділом праці між злочинними групами і цілими майданчиками, для торгівлі програмним забезпеченням для вчинення злочинів, продажу інформації тощо.

МЕТА статті – фрагментарне дослідження кіберзлочинності, зумовлене актуальністю наукових пошуків у цій сфері та висвітлення його результатів для широ-

кого загалу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблемі кіберзлочинності та її запобіганню приділяли увагу, як вітчизняні так і зарубіжні вчені серед яких: А. Богатирьов, П. Біленчук, Р. Гришук, Є. Скулиш, Т. Обіход, М. Довбиш, Л. Харченко, В. Ліпкан, О. Логінов, Ю. Лісовська, А. Марущак, В. Цимбалюк, С. Користін, В. Бутузов, В. Василевич та ін.

Дане дослідження базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірників. У дослідженні використано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, а також низку інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Поділяючи позицію вітчизняних вчених П.Б. Біленчука та Т.В. Обіход про те, що реалізація стратегії кібербезпеки України здійснюється на підставі національного оборонного безпекового економіко інтелектуального потенціалу з використанням механізму державно-приватного партнерства [3, с. 238], ми робимо узагальнення про те, що кібербезпека – це гарантія концептуальної основи цивілізаційного розвитку освіти, науки і практики у третьому тисячолітті, це збереження від кібератак злочинців економічного, соціального та людського потенціалу.

Здійснений науковою школою «Інтелект» аналіз вітчизняних і міжнародних документів, які забезпечують правове регулювання використання інформаційних технологій показав, що кіберзлочинність – відносно нове соціально-правове явище, яке виникло у світі з появою нових інформаційних технологій, мета якого отримати бажану необхідну для злочинців інформацію, яка зберігається на носіях комп'ютера у будь-якому вигляді та вміщує дані про сфери людської діяльності.

До того ж використання комп'ютерних мереж у різних державних і недержавних сферах передбачають відомості, що зберігаються у пам'яті будь-якого фізичного чи віртуального пристрою, а також іншого носія, спеціально призначеного для їх зберігання, оброблення й передачі, а тому створюють всі передумови виникнення кіберзлочинності.

Вітчизняний вчений М. Довбиш вважає, що проблема кіберзлочинності набула глобального масштабу, а збитки від діяльності кібершахраїв сягнули десятків мільярдів доларів. Для протистояння кібершахраям у світі створюються спеціальні підрозділи та структури. Їх повноваження безупинно розширюються, а технічні можливості посилюються, наприклад, Європейський центр боротьби з кіберзлочинністю, який запрацював на початку 2013 р. [4].

До речі, як зауважує Ю. Лісовська, в сучасних умовах інформаційного світу проблема кіберзлочинності тісно пов'язана з кібербезпекою, оскільки саме вона посідає особливе місце в наукових дослідженнях, які активізуються з кожним роком, враховуючи надвисокі темпи розвитку суспільних відносин в електронній сфері [5, с. 4].

Інший вітчизняний вчений Є. Скулиш вважає, що на сьогодні немає єдиного розуміння стосовно обсягу протиправних посегань, які можуть розцінюватися як кіберзлочини, а також є проблема з відмежуванням

кіберзлочинності як принципово нового виду злочинної діяльності від злочинів, які традиційно вчиняються з використанням комп'ютерних технологій. Особливо проблематичними в цьому плані є такі ознаки, як об'єкт та предмет кіберзлочинів, які, являючи собою характерні риси загального поняття «кіберзлочинність», безпосередньо окреслюють сферу застосування тієї чи іншої кримінально-правової норми [6, с. 47].

Вітчизняний вчений Р. Гришук у монографічному дослідженні «Основи кібернетичної безпеки» зазначав, що кардинальна зміна форм та способів збройного протистояння внаслідок повсюдного поширення надбань високих технологій, суттєво вплинула на виконання завдань за призначенням силовими та спеціальними структурами будь-якої розвиненої держави світу.

Водночас, як пише дослідник, Україна прагне увійти до кола держав з розвинутою економікою, а тому активно впроваджує в усіх сферах технологічні інновації, які окрім усіх інших позитивних аспектів створюють передумови для виникнення нових й нетипових на сьогодні для силових та спеціальних структур держави викликів й загроз безпеці.

Наприклад, комп'ютеризація економічної, військової, соціальної та інших сфер породжує такі нові виклики та загрози для силових та спеціальних структур держави: для Служби безпеки України – проблему боротьби з кібертероризмом; для Міністерства внутрішніх справ України – проблему боротьби з кіберзлочинністю; для Міністерства оборони України – проблему забезпечення кібероборони держави; для Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України – проблему кіберзахисту державних інформаційних ресурсів тощо [7, с. 555].

От чому вітчизняні і зарубіжні вчені стали єдині в тому, що кіберзлочинність, вийшовши за межі національних кордонів, перетворилися на транснаціональне явище та глобальну загрозу людству. А стрімкість фінансової глобалізації, формування глобальної фінансової системи та ускладнення світової фінансової архітектури поруч із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій зумовили виведення на провідні позиції у міжнародному вимірі кіберзлочинності таку її форму, як легалізація кримінальних доходів.

На відміну від «традиційного» відмивання доходів, для здійснення якого використовується банківська система, кібервідмивання засновано на використанні різних видів операцій та постачальників фінансових послуг – від банківських переказів, внесення чи зняття готівки, використання електронних грошей до «грошових мулів» і послуг з переказу грошей.

Головні механізми легалізації злочинних доходів вимагають від злочинців швидкого й ефективного проведення їх легалізації. Причому, з огляду на специфіку кіберзлочинності, організатори та виконавці схем переважно є освіченими та технічно грамотними, відповідно, і методи, які ними використовуються під час легалізації отриманих коштів, можуть також бути досить складними та нестандартними.

Інформація чи гроші викрадаються через Інтернет, що надає додаткові можливості для переказу коштів з рахунків фізичних або юридичних осіб на рахунки зловмисників, насамперед за допомогою вірусних програм для зчитування паролів і конфіденційної

інформації.

Віруси, вражаючи комп'ютерні системи, копіюють паролі, ключі, зберігають скріншоти, пов'язані з фінансовою чи іншою важливою інформацією, та передають дані кіберзлочинцям. Небезпечним винаходом є програми, здатні впливати на роботу та спричиняти збій у функціонуванні стратегічних об'єктів, телекомунікаційних мереж чи банківської інфраструктури.

Кіберзлочини здійснюються за рахунок інноваційних підходів і проведення високоінтелектуальних операцій, застосування нестандартних рішень і урізноманітнення методів. Організація злочинних груп є високоструктурованою та вирізняється вузькою спеціалізацією ролей і обов'язків. Водночас складнішим і витонченішим стає доступ до інформації, що реалізується на підпільних ринках. Серед причин стрімкого зростання кіберзлочинності варто виділити:

- прибутковість, оскільки доходи, які отримують кіберзлочинці за декілька секунд чи хвилин, можуть перевищувати мільйони доларів. Тому на сьогодні кіберзлочинність – проблема номер один у світі;

- відсутність великого ризику, оскільки психологічний аспект злочину припускає наявність деяких засобів стримування. У віртуальному світі злочинці не можуть бачити своїх жертв, чи то окремі люди, чи то цілі організації, які вони вибрали для атаки. Грабувати тих, кого ти не бачиш, до кого не можеш дотягтися рукою, набагато легше;

- суспільну небезпечність кіберзлочинців їх поширеність. Саме ці злочини останніми роками набули загрозливих масштабів і диктують необхідність формування адекватної відповіді з боку держави. Отже, кіберзлочинність сьогодні становить загрозу не тільки національній безпеці окремої держави, а й загрожує людству загалом, саме тому зазначеній проблемі приділяється серйозна увага в багатьох державах.

Окремо варто виділити проблему кіберзлочинності в місцях несвободи Державної кримінально-виконавчої служби (далі ДКВС) України в умовах війни, оскільки серед домінуючих причин та умов вчинення такої злочинності є: корупційний складник або службова недбалість персоналу виправної колонії ДКВС України, яка призводить до несанкціонованого доступу засуджених до автоматичних систем місць несвободи; незаконне використання засудженими у місцях несвободи Інтернету; вчинення шахрайських дій з метою отримання грошових коштів [8, с. 90] тощо.

Отже, беззаперечним є той факт, що інформаційні технології з кожним днем дедалі більше інтегруються в людське життя. Як наслідок, люди відчули можливості державних установ надавати їм послуги набагато швидше, ніж це було раніше. До того ж мільйони людей у своєму житті використовують новітні інформаційні технології. До речі, Інтернет сьогодні є одним із складників повсякденного життя людей.

Водночас, як зауважують кримінологи, у контексті використання інформаційних технологій є і негативні її сторони. Зокрема, несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних і телекомунікаційних мереж, виготовлення та розповсюдження шкідливого програмного забезпечення, атаки на об'єкти критичної інфраструктури дозволило кіберзлочинцям використовувати їх у власних інтересах, здійснювати незаконне

втручання у політичні процеси розвитку країни та особисте життя громадян.

На жаль, Україна є однією з країн, яка зараз надзвичайно гостро відчуває на собі всі так звані побічні ефекти еволюції інформаційного суспільства. Розповсюдження комп'ютерних вірусів, атаки на українські об'єкти фінансового та енергетичного секторів, викрадення інформації – це ще не повний перелік кіберзлочинів, які відомі в Україні.

На жаль, кіберзлочинність, попри зусилля правоохоронних органів, спрямованих на її запобігання, щороку не зменшується, а навпаки, постійно збільшується. Серед причин та умов кіберзлочинності слід виділити також Інтернет-шахрайство з банківськими картками в Україні. Цей вид злочину стає дедалі більш масовим негативним явищем відтоді, відколи громадяни стали активно користуватися цим платіжним інструментом.

Небезпечність піднятої вченими проблеми підтверджується не тільки збільшенням кількості крадіжок грошей у власників платіжних карток, а й фіксацією правоохоронцями нових схем афер (перехоплювачі клавіатури, спеціально розроблені вебсайти, поштові повідомлення, складені за всіма правилами соціальної інженерії тощо).

З іншого боку, самі громадяни добровільно залишають багато особистої інформації в базах даних супермаркетів, Інтернет-магазинів (наприклад, OLX, «Розетка», Leboutique, Work, Parfums, Makeup тощо), заповнюючи анкетні дані (ПІБ, місце та рік народження, номер мобільного тощо), котрі зловмисники можуть використати у корисних цілях.

Найчастіше паролі й дані платіжних карток в українців виманюють або через спеціально створені сайти (фішинг), або способом особистого спілкування шахраїв з жертвою по телефону (вішинг). З цією метою злочинці використовують сайти, призначені для переведення грошей з однієї картки на іншу, поповнення рахунку мобільних телефонів тощо.

Враховуючи, що сучасним атакам кіберзлочинців майже неможливо запобігти, кримінологи радять більше зусиль спрямовувати на підготовку команд реагування на інциденти. Кіберзлочинці – це не одинаки, а добре підготовлені, мотивовані і фінансовані організації.

Вся інформація, яку ви знаєте про свою мережу і техніку, – ніщо, якщо ви не знаєте, хто вам протистоїть. Тому вам потрібно стати на місце хакера і зрозуміти, що йому цікаво у вашій компанії і як він може це отримати.

Головне порушення кібербезпеки сьогодні – це відсутність комплексного підходу (люди, системи, процеси), ігнорування питань кібербезпеки з боку CEO, зайва впевненість у безпеці.

Раніше зловмисники атакували для шантажу або заволодіння грошовими коштами, сьогодні це використання інфраструктури жертви для атаки на третіх осіб, маніпулювання виборами або техногенні катастрофи. Кібербезпека є важливим видом національної безпеки, метою якої є забезпечення основоположних прав, свобод громадян від кіберзагроз, кіберінцидентів та кіберзлочинів.

Будучи новим середовищем, кіберзлочинність впливає на соціалізацію особистості неповнолітнього, шко-

ляра чи учня профтехучилища. Хоча за даними педагогів, інтернет має великий виховний потенціал і виконує певні соціальні функції: інформаційну, комунікативну, конативну (поведінкову), розважальну (рекреаційну).

Водночас, впливаючи на формування світогляду, розвиток моральних якостей особистості неповнолітнього, Інтернет несе в собі не тільки позитивні, а й негативні наслідки. У соціальних мережах користувачам дозволено робити те, що заборонено вдома чи в школі, можна здійснювати всі свої найсміливіші та навіть небезпечні мрії.

У мережі вони виявляють велику свободу у висловлюваннях і вчинках (аж до образ, нецензурних виразів), оскільки ризик розкриття та особистої негативної оцінки ззовні мінімальний. Тут вони презентують себе з іншого боку, ніж в умовах реальних соціальних норм, грають певні ролі, які ніколи не реалізують поза мережею, сценарії ненормативної поведінки, що може призвести до деформації особистості.

Гострою залишається й проблема насилля над дітьми у кіберпросторі. Психологічну, фізичну шкоду несе в собі показ порнографічних матеріалів, сцен сексуального насильства над дітьми. Для вирішення вищезазначених проблем потрібно діяти системно і використовувати різні можливості, зокрема інформаційно-технічні.

Важливо навчити неповнолітніх відокремлювати світ віртуальної реальності від дійсності, зрозуміти значущість справжнього життя в оточуючому соціумі, навчити позитивно використовувати можливості та ресурси Інтернету, правил безпеки у кіберпросторі, формувати культуру спілкування в соціальних мережах. Потрібно також займатися просвітою батьків у цьому напрямі роботи.

На жаль, ні школа, ні профтехучилища не змогли запропонувати підліткам жодної альтернативи соціальним мережам. Нині процес використання учнями соціальних мереж школою часто ігнорується. Можна стверджувати, що в освіті соціальні мережі лише створили передумови для залучення школярів до цілеспрямованих проєктів в Інтернет-середовищі.

На завершення дослідження проблеми кіберзлочинності ми пропонуємо власний алгоритм, який дозволить кожному з нас може зробити свій внесок у сферу запобігання кіберзлочинності, дотримуючись простих правил, серед яких:

- створення власноруч надійних паролів і періодичне їх змінювання;
- своєчасне використання та оновлення антивірусних програм забезпечення роботи комп'ютера;
- робота з комп'ютером у режимі користувача.

Цією порадою, за дослідженням кримінологів, нехтують найчастіше. Якщо після встановлення операційної системи ви продовжуєте для зручності використовувати комп'ютер в режимі «адміністратор», цим ство-

рюєте додаткові ризики зараження комп'ютера вірусами, які пропустила антивірусна система;

– під час використання комп'ютера здійснюйте обережність у разі спроби підвищити власну анонімність. Окремі користувачі, намагаючись залишити якнайменше слідів свого перебування в мережі Інтернет, застосовують анонімайзери, безкоштовні проксі-сервери або програмні додатки типу TOR;

– завжди контролюйте інформацію, яку розміщуєте на власній сторінці у соціальній мережі. Надлишкова відкритість щонайперше може бути використана у підготовці протиправних дій стосовно вас;

– візьміть за правило не відкривати посилання, що надходять вам у повідомленнях на сторінці. Краще копіюйте їх і вставляйте у пошукову сторінку браузера як текст.

ВИСНОВКИ

Отже, дослідження кіберзлочинності в епоху нового інформаційного розвитку суспільства є фундаментальною основою кримінологічної науки і дозволяє нам стверджувати, що саме феномен кіберзлочинності з'явився у третьому тисячолітті завдяки системній цілісності й водночас багатогранності суспільного життя з об'єктивною необхідністю використанням сучасних інформаційних технологій (Інтернет, комп'ютер, електронні мережі тощо).

Здійснений аналіз вітчизняних і міжнародних документів у сфері запобігання кіберзлочинності показав, що позитивні наслідки запобігання кіберзлочинності можуть мати місце лише за умови співробітництва та великої уваги до цього питання з боку світового співтовариства. Річ у тім, що саме злочини у віртуальному просторі носять транснаціональний характер, спричиняють неабиякі збитки морального та матеріального характеру, становлять загрозу національній та світовій кібербезпеці.

Здійснено аналіз праць вітчизняних вчених з цієї проблеми. Зазначено, що багатогранність розвитку суспільного життя у третьому тисячолітті дуже активно позначилось на інтенсивному використанні державними і приватними установами новітніх комп'ютерних технологій, можливостей електронних мереж.

Доведено, що проблема кіберзлочинності стала актуальною з розвитком інформаційних технологій та передумовою швидкого, масштабного і динамічного розвитку цифрового суспільства.

Запобігання кіберзлочинності в Україні – це наперед створення власноручного захисту шляхом введення в комп'ютер свого паролю і періодичність його змінювати; по-друге, своєчасне оновлення антивірусних програм; по третє, роботу з комп'ютером має здійснюватися тільки у режимі користувача. На жаль, цією порадою, за дослідженням кримінологів, нехтують найчастіше, тим самим створюючи додаткові ризики зараження комп'ютера вірусами тощо.

Список використаних джерел

1. Конвенція про кіберзлочинність. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2535. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text
2. Про основні засади кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-УТТТ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>
3. Біленчук П.Д., Обіход Т.В. Кібербезпека і засоби запобігання та протидії кіберзлочинності й кібертероризмі. *Часопис*

Київського університету права. 2018. № 3. С. 235-239.

4. Довбиш М. Кіберзлочинність в Україні. URL: <https://www.science-community.org/ru/node/16132>

5. Лісовська Ю.П. Кібербезпека: ризики та заходи. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2019. 272 с.

6. Скулиш Є.Д. Теоретико-методологічні засади визначення об'єкта та предмета кіберзлочинів. *Правова інформатика*. 2014. № 2. С. 47–53.

7. Гришук Р.В., Даник Ю.Г. Основи кібернетичної безпеки: монографія. Житомир: ЖНАЕУ, 2016. 636 с.

8. Богатирьов А.І. Проблема кіберзлочинності в місцях несвободи Міністерства юстиції України. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 листопада 2017 р.). Одеса: ОДУВС, 2017. С. 90–92.

References

1. Convention on cybercrime. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (in Ukrainian).

2. Law of Ukraine on basic principles of cybersecurity of Ukraine №2163-УТТТ (2017, October 05). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (in Ukrainian).

3. Bilenchuk P.D., Obihod T.V. Cybersecurity and means of preventing and countering cybercrime and cyberterrorism. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2018. № 3. pp. 235-239. (in Ukrainian).

4. Dovbysh M. Cybercrime in Ukraine. URL: <https://www.science-community.org/ru/node/16132> (in Ukrainian).

5. Lisovska Yu.P. Cybersecurity: risks and measures. Kyiv, 2019. 272 p. (in Ukrainian).

6. Skulysh Y.D. Theoretical and methodological foundations for determining the object and subject of cybercrime. *Legal Informatics*. 2014. № 2. pp. 47–53. (in Ukrainian).

7. Hryshchuk R.V., Danyk Yu.H. Fundamentals of cyber security. Zhytomyr, 2016. 636 p. (in Ukrainian).

8. Bohatyrov A.I. The problem of cybercrime in places of non-freedom of the Ministry of Justice of Ukraine. *Cybersecurity in Ukraine: legal and organizational issues*: materials of the Ukrainian scientific and practical conference (Odesa, November 17, 2017). Odesa, 2017. pp. 90–92. (in Ukrainian).

Ivan BOHATYROV

Doctor of Legal Sciences, Professor, Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities; Honored Worker of Science and Technology of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4001-7256>

e-mail: vanbogatyrov@gmail.com

CURRENT PROBLEMS OF CYBERCRIME PREVENTION IN UKRAINE

The problems of cybercrime were explored in the article. The analysis of the works of Ukrainian scientists on this problem is carried out. Cybersecurity is revealed as an innovative system of virtuality of the modern information space. Cybercrime is shown as a social and legal phenomenon of a qualitatively new type, attention is focused on the fact that cybersecurity under martial law in Ukraine is becoming particularly relevant, since it is an investment risk with high - quality support for the anti-corruption component in the military sphere.

It is proved that the problem of cybercrime has become relevant with the development of information technologies and a prerequisite for the rapid, large-scale and dynamic development of the digital society. Today these things require from us a system of knowledge and abilities for logical thinking, the ability for analyzing and investigating the received information, the implementation of which will allow the country to be financially and technically able to compete with other countries.

Therefore, it is not surprising that with the dynamic development of society, the emergence of new systemic forms of organizing public relations (social networks, virtual reality, blockchain, etc.), a new type of high – tech crime appears-cybercrime, which is a complex and relatively new field of law enforcement activities.

Thus, cybercrime is a problem that faced planets in the Twenty-First Century and promises to grow and absorb more and more funds. Despite measures taken by individuals, firms, and the state, cybercrime continues to operate, increasing the profits of violators and reducing the contents of the pockets of ordinary citizens.

All these factors create certain obstacles for law enforcement agencies to identify, record and seize criminally significant information when performing investigative actions for use as material evidence. And the most important thing is that cybercriminals also know about this, so their behavior is brazen and illegal.

It is concluded that cybercrime in Ukraine is primarily the creation of personal protection by entering your password into the computer and changing it periodically; secondly, timely updating of antivirus programs; thirdly, work with the computer should be carried out only in user mode. Unfortunately, this position, according to criminologists' research, is most often neglected, thereby creating additional risks of infecting your computer with viruses.

Keywords: *cybersecurity, cybercrime, martial law, phenomenon, society, military sphere*

Юлія Юріївна БАКАЙ

к.ю.н., асистент, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8009-2915>

Юлія Олександрівна ГУДЗЕНКО

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1526-7050>

e-mail: gudzenkoju2001@gmail.com

АВТОРСЬКЕ ПРАВО У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ: ЗАХИСТ, ОБ'ЄКТИ, ВИДИ

У статті викладено дослідження проблеми захисту та охорони прав авторського права в міжнародному приватному праві. Зазначено, що питання захисту та охорони авторського права в сучасному світі є дуже актуальним і наразі не досконало вирішеним. Здійснено аналіз міжнародних договорів, учасницею яких є Україна. Зокрема, досліджено норми Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 р., Всесвітньої Женевської конвенції про авторське право 1952 р., Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (Договір ВОІВ) 1996 р., Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS) 1994 р.

Ключові слова: захист, авторське право, міжнародне приватне право, порушення авторського права в мережі Інтернет, інтелектуальна власність

ВСТУП

Світ не стоїть на місці і з кожним століттям він все більше і більше крокує вперед. Саме зараз відбувається швидкий розвиток інтелектуальної та інформаційної діяльності. Новітні технології розповсюджуються в межах національних кордонів та поза ними, а розвиток міжнародного ринку товарів та послуг обумовлює підвищення роль інтелектуальної власності. Розвиток людських ресурсів, розповсюдження інформації та створення нових знань, інноваційний розвиток – все це потребує великої уваги стосовно захисту інтелектуальної власності, й особливо авторського права. Сучасний етап характеризується розширенням можливостей використання результатів творчої діяльності. Право на інтелектуальну власність потребує захисту та охорони як з боку національного законодавства, так і з боку міжнародного права.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Проблему захисту прав інтелектуальної власності й авторського права, зокрема, досліджували багато науковців та правників. Використано методи таких науковців як І.А. Шуміло, Є.М. Білоусов, І.В. Яковюк [6], Ж.Ю. Юзефович [8] та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідження сучасного стану захисту авторського права у міжнародному приватному праві, аналіз об'єктів авторського права та їх строків.

РЕЗУЛЬТАТИ

Захист будь-якого права, зокрема права інтелектуальної власності, завжди потребує значної уваги. Проблема захисту та охорони прав інтелектуальної власності в сучасному світі є дуже актуальною і наразі не досконально вирішеною [7, с. 129].

Не є винятком і охорона та захист авторського права. На сьогодні існує низка міжнародних договорів, учасницею яких є Україна, які регулюють питання охорони та захисту авторського права. Зокрема до таких міжнародних нормативно-правових актів належать:

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів [1], Всесвітня конвенція про авторське право (Женевська конвенція від 1952 р.) [2], Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (Договір ВОІВ) [3], Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS) [4] тощо.

Насамперед доцільно зазначити, що під захистом варто розуміти сукупність дій, спрямованих на забезпечення визнання та відновлення прав, а також припинення їх порушень. Існує два види захисту авторських та суміжних прав: юрисдикційний та нею юрисдикційний. За допомогою юрисдикційного захисту відбувається судовий розгляд справ про порушення авторського або суміжного права. Цей захист також передбачає діяльність інших державних органів, які допомагають встановити істину у справі. Зі свого боку нею юрисдикційний захист здійснює самостійний розгляд справи без втручання державних органів. Він передбачає діяльність громадян та громадських організацій з припинення правопорушення авторських або суміжних прав та відновлення порушених прав [9, с. 65].

Останнім часом вчені визначають два шляхи захисту авторського права – це копірайт та копілефт.

Копірайт передбачає захист твору, який не вимагає державного документального підтвердження. Цей універсальний захист застосовують в усьому світі, сутність якого полягає в тому, що великі обсяги інформації є недоступними для використання, навіть тоді, коли автор не використовує їх [7, с. 129].

Окрім того, в сучасному світі набуває розповсюдження новий вид захисту на літературні твори – копілефт, який передбачає, що майнові права зберігаються за автором не більше 14 років, а інші особи, зі свого боку, можуть використовувати інші твори за умови, якщо вони будуть дотримуватись певних правил. Це новий термін і вид захисту, тому наразі його не закріплено у нормативно-правових актах жодної країни. Проте це питання можна вирішити так: автор закріплює майнові права за собою завдяки копірайту та може

створити публічний ліцензійний договір, за яким передбачено передачу частини цих прав іншим. Наприклад такі договори, як «BSD ліцензія», «GNU Free Documentation License», «GNU General Public License», «MIT-ліцензія» [10, с. 87].

Варто наголосити, що на відміну від інших інститутів цивільного права, такий об'єкт інтелектуальної власності, як авторське право, отримало визнання відносно нещодавно. Саме розвиток і вдосконалення науково-технічного прогресу, а також зміцнення міжнародних зв'язків поставило питання про міжнародно-правову охорону авторських прав [8, с. 107].

Доцільно звернути увагу на об'єкти авторського права. Так, базові конвенції мають певні відмінності стосовно переліку об'єктів авторсько-правової охорони. Наприклад, згідно з приписами ч. 1 ст. 2 Бернської конвенції до об'єктів правової охорони належать: 1) літературні і художні твори, що охоплюють всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва (книги, брошури та інші письмові твори, лекції, звертання, проповіді та інші подібного роду твори); 2) драматичні і музично-драматичні твори; 3) хореографічні твори і пантоміми, музичні твори з текстом або без тексту; 4) кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії; 5) малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; 6) фотографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним фотографії; 7) твори прикладного мистецтва; 8) ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до географії, топографії, архітектури або науки [1, ст. 2].

Водночас у даній конвенції також вказано, що за законодавством країн Союзу зберігається право приписати, що літературні і художні твори або будь-які певні їх види не підлягають охороні, якщо їх не закріплено в тій або іншій матеріальній формі [1, ст. 2].

Стосовно Женевської конвенції, то згідно зі ст. 1 держави учасниці Конвенції зобов'язані надавати правову охорону літературним, науковим і художнім творам, зокрема: письмовим, музичним, драматичним і кінематографічним, а також творам живопису, графіки та скульптури [2, ст. 1].

Так, перелік об'єктів авторсько-правової охорони відповідно до міжнародних правових актів загалом однаковий – це твори літератури, науки і мистецтва.

Стосовно класифікації цих об'єктів, необхідно зазначити, що виділяють наступні критерії їх класифікації:

1. *За обсягом охорони.* Відповідно до цього критерію об'єкти авторського права поділяються на три групи: охоронювані, неохоронювані, обмежено охоронювані [6, с. 214]. До охоронюваних належать такі об'єкти, на які конвенційна охорона поширюється в повному обсязі [6, с. 214]. До неохоронюваних можна віднести повідомлення про новини дня або повідомлення про різні події, що мають характер простої прес-інформації, адже ці об'єкти позбавлені творчого характеру під час їх створення [1, ст. 2]. Неохоронюваними об'єктами є також: ідеї, процеси, методи функціонування або математичні концепції [3, ст. 2; 4, ст. 9].

Обмежено охоронюваними визнаються такі об'єкти, які на підставі диспозитивних норм Бернської та Женевської конвенцій можуть бути повністю або част-

ково вилучені державами-учасницями з-під правової охорони відповідно до національного права конкретної держави-учасниці [6, с. 215]. На розсуд держав-учасників залишено питання про повне або часткове вилучення з-під національно-правової охорони: невилучених у світ творів [2, ст. 2]; офіційних текстів законодавчого, адміністративного і судового характеру, а також офіційних перекладів таких текстів; політичних промов і тих промов, що виголошено під час судових процесів, проте з імперативним приписом, що в разі вилучення цих об'єктів з охорони за автором зберігається виняткове право видання таких промов у збірниках [1, ст. 2]; творів, уперше випущених у світ на території держави учасниці Конвенції, авторами яких є громадяни держав, які не беруть участі в Конвенції, за умови, що такі держави не забезпечують достатньої охорони творам авторів громадян держав-учасниць Бернської конвенції [1, ст. 6].

2. *За рівнем доступності для громадськості.* Відповідно до цього критерію всі об'єкти авторського права розділяють на: твори, які випущені у світ, та твори, які невилучені у світ [6, с. 215].

Відповідно до ч. 3 ст. 3 Бернської конвенції, щоб твір отримав статус випущеного у світ, необхідно виконати такі вимоги: 1) надання згоди автора на опублікування; 2) виготовлення такої кількості примірників твору, яка здатна задовольнити розумні потреби публіки незалежно від способу виготовлення цих примірників [1, ст. 3]. Згідно з коментарем цієї конвенції не вважається випущеним у світ той твір, рукопис якого викрадено та опубліковано особою без згоди автора, а також який передано особі на підставі примусової ліцензії. Також не вважається випущеним у світ твір, десяток примірників якого продемонстровано на вітрині книжкового магазину або продемонстровано обмеженій аудиторії на кінематографічному фестивалі [11].

Стосовно Женевської конвенції, то згідно з приписами ст. 6, щоб отримати статус випущеного у світ твору, потрібно дотримуватись двох імперативних умов: відтворення твору в матеріальній формі та надання невизначеному колу осіб примірників твору для читання або ознайомлення шляхом здорового сприйняття [2, ст. 6].

3. *За ступенем деталізації правового регулювання* об'єкти авторського права діляться на дві групи: ті, які підпадають під загальне регулювання міжнародних договорів, та ті, що підпадають під спеціальне регулювання міжнародних договорів [6, с. 216].

До об'єктів, що підпадають під спеціальне регулювання міжнародних договорів, відносять: переробки, збірники літературних і художніх творів, комп'ютерні програми, компіляції даних або іншої інформації тощо [6, с. 216].

Необхідно зазначити, що відповідно до ч. 3 ст. 2 Бернської конвенції переробки – це переклади, адаптації, музичні аранжування та інші переробки літературного або художнього твору. Вони охороняються на рівні з оригінальними творами без шкоди правам автора оригінального твору [1, ст. 2]. Так само переробка в будь-яку іншу художню форму кінематографічної постановки, похідної від літературного або художнього твору, незалежно від дозволу його автора, вимагає також дозволу автора оригінального твору [1, ст. 14].

Стосовно збірників літературних і художніх творів, то ч. 2 ст. 5 Бернської конвенції наголошує, що енциклопедії та антології, що за добром і розміщенням матеріалів є результатом інтелектуальної творчості, охороняються як такі, без шкоди правам авторів кожного з творів, що є частиною таких збірників [1, ст. 5].

4. За строком правової охорони об'єкти авторського права розділяють на: ті, які підпадають під загальний строк правової охорони та ті, які підпадають під спеціальний (скорочений) строк правової охорони [6, с. 217].

Приписи Бернської конвенції вказують, що загальний строк охорони становить увесь час життя автора і п'ятдесят років після його смерті [1, ст. 7]. Інший строк встановлює Женевська конвенція: загальний строк охорони творів не може бути коротшим за період, що охоплює час життя автора і двадцять п'ять років після його смерті [2, ст. 4]. Отже, вищезгадані міжнародні договори передбачають різні строки правової охорони для об'єктів авторського права. Тоді якою ж нормою потрібно керуватись для визначення строку охорони об'єктів авторського права? Як вказується у Декларації, яка стосується ст. XVIII Женевської конвенції, у відносинах між країнами, що пов'язані між собою Бернською конвенцією, Женевська конвенція не підлягає застосуванню стосовно охорони творів, країною походження яких, згідно з положеннями Бернської конвенції, є одна з країн Міжнародної спілки, утвореної цією Конвенцією [6, с. 218].

Під спеціальний (скорочений) строк правової охорони підпадають такі об'єкти авторського права: фотографічні твори і твори прикладного мистецтва, що охороняються як художні твори [6, с. 218]. Водночас згідно з ч. 4 ст. 7 Бернської конвенції для цієї категорії творів такий строк не може бути менший двадцяти п'яти років від часу створення твору [1, ст. 7]. Інше положення знову ж таки встановлює Женевська конвенція – не менше десяти років [2, ст. 4].

Необхідно зазначити, що суспільні відносини постійно розвиваються, а отже, перелік видів творів, які підлягають міжнародно-правовій охороні, постійно розширюється. Так, порівняно нещодавно з'явився такий об'єкт авторського права, як комп'ютерні програми. Дійсно, на підтвердження цього можна навести норми Угоди ТРІПС, а саме ч. 1 ст. 10 вказує, що комп'ютерні програми у вихідному або об'єктному коді охороняються подібно до охорони, що надається літературним творам за Бернською конвенцією [4, ст. 10].

Аналогічна позиція викладена і в ч. 1 ст. 4 Договору ВОІВ, відповідно до якої охорона комп'ютерних програм здійснюється незалежно від способу або форми їх вираження, що також означає однаковий правовий захист комп'ютерних програм, наданих у формі як вихідних текстів, так і об'єктивних кодів [3, ст. 4]. Окрім цього, головною метою міжнародного Договору ВОІВ – є саме забезпечення додаткового захисту авторських прав, які пов'язані з сучасними інформаційними технологіями [7, с. 129].

Треба звернути увагу й на те, що з розвитком суспільних відносин досі не визначені особливості регулювання, охорони та доказування порушення автор-

ських прав у мережі Інтернет. За допомогою сучасних технологій можна зробити процес копіювання та розповсюдження дуже просто та доступно. Проблема полягає в тому, що, по-перше, складно зафіксувати порушення, по-друге, довести кому насправді належить об'єкт авторського права, по-третє, встановити яке саме (авторське чи суміжне) інтелектуальне право порушено, по-четверте, визначити форму і спосіб використання об'єкта авторського чи суміжного права [7, с. 131].

Окремо слід звернути увагу, що автор наділений майновими та немайновими правами. Стосовно немайнових – до таких прав відносяться: право вимагати визнання свого авторства на твір, протидіяти будь-якому перекуренню, спотворенню чи іншій зміні цього твору, а також будь-якому іншому посягання на твір, здатному завдати шкоди честі або репутації автора [1, ст. 6; 2, ст. 5]. Стосовно строку таких прав, то немайнові права зберігають силу після смерті автора принаймні до припинення майнових прав і здійснюються особами або установами, уповноваженими на це законодавством країни, в якій вимагається правова охорона [6, с. 219].

Стосовно майнових прав авторів до них відносяться: право на переклад, випуск у світ перекладу, а також на дозвіл перекладу і випуск у світ перекладів творів [2, ст. 5], право на відтворення творів будь-яким способом і в будь-якій формі, що включає також будь-який звуковий або візуальний запис [1, ст. 9], право на публічне виконання драматичних, музично-драматичних і музичних творів [1, ст. 11], право на передачу в ефір або публічне сповіщення засобами бездротового і дротового зв'язку, за допомогою гучномовця або іншого подібного апарату [3, ст. 8], право на публічне читання [1, ст. 11], право на переробку, аранжування та інші зміни твору [1, ст. 12] і право на кінематографічну переробку і відтворення творів [1, ст. 14], право на розповсюдження оригіналу і примірників твору [3, ст. 6], право на комерційний прокат для публіки оригіналів або примірників творів [4, ст. 11].

ВИСНОВКИ

Розвиток інтелектуальної власності стрімко набирає обертів, що обумовлює потребу захисту та охорони цього інституту. У сфері авторського права як міжнародне законодавство так і національне законодавство повинні забезпечувати належне функціонування, підвищувати ефективність захисту та посилювати режим правової охорони, а також – відповідальність за порушення авторських прав. Потрібно звернути увагу й на те, що міжнародні акти, які регулюють захист та охорону авторського права мають як спільні, так і відмінні положення стосовно об'єктів авторського права та їх строків. Необхідно наголосити, що з розвитком сучасних технологій збільшується кількість правопорушень авторських та суміжних прав у мережі Інтернет. Як в міжнародному законодавстві, так і в законодавстві України недостатньо врегульовані питання охорони та доказування порушення авторських прав у мережі Інтернет, що зі свого боку потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Бернська конвенція: Конвенція від 24.07.1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text

2. Всесвітня конвенція про авторське право (Женевська конвенція): Конвенція від 06.09.1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text
3. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право: Договір ВОІВ від 20.12.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text
4. Угода про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності: Угода TRIPS від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text
5. Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду по справі № 910/5695/19: Постанова від 08.10.2020 р. URL: <https://precedent.ua/92096590>
6. Білоусов Є.М., Яковюк І.В. Міжнародне приватне право. Харків, 2021. С. 213-220. URL: https://pravozdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4521&download_id=1502
7. Уразова Г.О., Гудзенко Ю.О. Захист авторського права та суміжних прав в сучасних умовах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія «Юридичні науки». 2020. № 11 (33). Т. 2. С. 127-134. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16328997268402.pdf>
8. Юзефович Ж.Ю. Международно-правовая охрана авторских прав. *Вестник МУ МВД России*. 2014. № 6. С. 107-110.
9. Кравченко О. Захист авторського права і суміжних прав: *Вісник прокуратури*. 2002. № 6. С. 62–67.
10. Верба І. Основи інтелектуальної власності. К.: НТУУ «КПІ», 2013. 262 с.
11. Guide to the Berne convention for the protection of literary and artistic works: Paris act. 1971. URL: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/615/wipo_pub_615.pdf

References

1. Berne Convention: Convention dated July 24, 1971. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (in Ukrainian).
2. World Convention on Copyright (Geneva Convention): Convention dated September 6, 1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text (in Ukrainian).
3. World Intellectual Property Organization Copyright Agreement: BOIB Agreement dated December 20, 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text (in Ukrainian).
4. Agreement on commercial aspects of intellectual property rights: TRIPS Agreement dated April 15, 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (in Ukrainian).
5. Ruling of the Cassation Economic Court of the Supreme Court in case № 910/5695/19: Ruling dated October 8, 2020. URL: <https://precedent.ua/92096590> (in Ukrainian).
6. Bilousov Ye.M., Yakoviuk I.V. International private law. Kharkiv. 2021. pp. 213-220. URL: https://pravozdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4521&download_id=1502 (in Ukrainian).
7. Urazova H.O., Hudzenko Yu.O. Protection of copyright and related rights in modern conditions. *International scientific journal "Internauka", Series "Legal Sciences"*. 2020. № 11 (33). Vol. 2. pp. 127-134. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16328997268402.pdf> (in Ukrainian).
8. Yuzefovych Zh.Yu. International legal protection of copyright. *Bulletin of MU of MIA of Russia*. 2014. № 6. pp. 107-110. (in Russian).
9. Kravchenko O. Protection of copyright and related rights: *Bulletin of the Prosecutor's Office*. 2002. № 6. С. 62–67. (in Ukrainian).
10. Verba I. Basics of intellectual property. Kyiv, 2013. 262 p. (in Ukrainian).
11. Guide to the Berne convention for the protection of literary and artistic works: Paris act. 1971. URL: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/615/wipo_pub_615.pdf

Yuliia BAKAI

PhD in Legal Sciences, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8009-2915>

Yuliia HUDZENKO

student, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1526-7050>
e-mail: gudzenkoju2001@gmail.com

COPYRIGHT IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW: PROTECTION, OBJECTS, TYPES

The paper presents a study of the problem of protection and protection of copyright rights in international private law. It is noted that the issue of protection and protection of copyright in the modern world is very relevant and currently not fully resolved. An analysis of international treaties, to which Ukraine is a party, has been carried out. In particular, the norms of the Berne Convention, the World Geneva Convention on Copyright of 1952, the Treaty of the World Intellectual Property Organization on Copyright (BOIB Treaty), the Agreement on Trade Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement) were studied. The main attention in this paper is devoted to copyright objects. It was determined that the objects of copyright include international treaties to which Ukraine is a party. It was also analyzed what differences exist in the basic conventions regarding the list of objects of copyright protection. The following criteria for the classification of copyright objects were studied: by scope of protection; by the level of accessibility for the public; by the degree of detail of their legal regulation; according to the term of legal protection. It is indicated that they are protected, unprotected, and limited copyright objects. The requirements that must be fulfilled in order for the work to receive the status of being released to the world have been studied. It has been analyzed which general and special terms of legal protection of copyright objects are established. Problems related to regulation, protection and proof of copyright infringement on the Internet have been identified. It is noted that authors have property and non-property copyrights, as well as that these rights include international treaties. Conclusions and prospects for the development of copyright protection and protection are given.

Keywords: protection, copyright, international private law, infringement of copyright and related rights on the Internet, intellectual property

Любов Орестівна **ПЕТИК**

к.е.н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-2236>

e-mail: lyubov.petyk@lnu.edu.ua

Михайло Зеновійович **ПСЯК**

студент, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2344-8249>

e-mail: Mykhailo.Pisiak@lnu.edu.ua

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

У статті узагальнено та систематизовано методологічні підходи до прогнозування фінансового стану підприємств із позицій можливого банкрутства. Досліджено класифікацію методів діагностики кризового стану та розглянуто стадії кризи. Проаналізовано сучасну практику застосування зарубіжних моделей діагностики ймовірності загрози неплатоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності з виявленням їх переваг і недоліків. Сформульовано рекомендації з удосконалення підходів до оцінювання вірогідності банкрутства національних підприємств із використанням зарубіжних методик, спрямовані на підвищення об'єктивності результатів такого оцінювання.

Ключові слова: банкрутство, криза, діагностика ймовірності банкрутства, дискримінантний аналіз, платоспроможність

ВСТУП

Під банкрутством підприємства розуміють неможливість виконання ним своїх фінансових зобов'язань. З позицій фінансового менеджменту банкрутство характеризує реалізацію катастрофічних ризиків підприємства у процесі його фінансової діяльності, внаслідок якої воно не зможе задовольнити у встановлений термін пред'явлені з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.

Питанню діагностики банкрутства підприємств в економічній науці приділяється значна увага. Це зумовлене тим, що: банкрутство певного суб'єкта господарювання призводить до порушення макроекономічної рівноваги; від того, наскільки об'єктивно оцінено ступінь ймовірності банкрутства підприємства, залежить ціна підприємства, його інвестиційна привабливість, що також відбивається на економічних інтересах держави.

Так, аналіз діагностики банкрутства та його запобігання, підтримка платоспроможності підприємства є актуальними в країнах з ринковими відносинами. Найефективнішим засобом запобігання банкрутства є фінансова санація, що забезпечує фінансове оздоровлення підприємств, збереження робочих місць, підвищення виробничого потенціалу, а отже, й економічну безпеку країни.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою дослідження є праці провідних вчених та матеріали періодичних видань. Використано методи теоретичного узагальнення, аналізу, індукції, дедукції тощо.

МЕТА роботи полягає у дослідженні методологічних підходів прогнозування банкрутства підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Банкрутство – це визначена господарським судом неплатоспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом ви-

моги кредиторів, не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Передумови банкрутства слід розглядати, як цілісну взаємодію факторів. Аналіз зарубіжних практиків свідчить, що в країнах з розвинутою ринковою економікою, як правило, 1/3 банкрутів викликано зовнішніми факторами, а 2/3 – внутрішніми. У вітчизняних умовах вплив зовнішніх факторів на виявлення стану банкрутства підприємств, на думку експертів, становить приблизно 50 % [1].

Діагностика та оцінювання ймовірності банкрутства підприємства є процесом визначення та аналізу фінансового стану підприємства за допомогою різноманітних моделей та факторів для подальшої діагностики та оцінювання ймовірності настання кризового стану підприємства. У практичній діяльності підприємства застосовують такі підходи до діагностики та оцінювання ймовірності банкрутства підприємства (рис. 1.):

1) кількісний – діагностика конкретних фінансових параметрів і їх співвідношень (розрахунок коефіцієнтів), у рамках цього підходу використовуються скорингові та інтегральні моделі;

2) якісний – аналіз стану (оптимальності) окремих функціональних підсистем управління (маркетинг, виробництво, кадри, фінанси тощо);

3) кількісно-якісний – узагальнення оцінювання фінансової стійкості підприємства: прикладом такого підходу є метод інтегральної бальної оцінки.

Сукупно вони дозволяють скласти порівняльну характеристику та оцінку ймовірності кризового явища до моменту порушення справи про банкрутство. Водночас використовуються кількісні методи, що розраховуються до судового процесу. Кожне підприємство саме визначає, якими із них користуватися. Якщо ж ймовірність банкрутства настала, то відповідно до законодавства використовують методи діагностики, які застосовуються в арбітражному процесі. Вони є регламентованими, а їхній зміст розкривається у відповідних нормативно-правових документах [2].

Рис. 1. Класифікація методів діагностики кризового стану (за ознакою формалізації методичного підходу) (розроблено авторами на основі [2])

Отже, метою антикризової діагностики є своєчасне розпізнання кризових явищ і подальше забезпечення прийняття управлінських рішень, що сприяють зниженню впливу негативних процесів на підприємстві.

Одним із методів, що використовується в досудовій практиці стосовно ймовірності настання банкрутства підприємства є попередження настання кризових явищ на підприємстві, що необхідно здійснювати на основі визначеного економічного механізму виникнення кризи. Процес розгортання кризи на підприємстві проходить у три стадії: кризове явище, локальна криза та системна криза.

Кризове явище на підприємстві характеризується сталим погіршенням окремих кількісних або якісних показників функціонування підприємства, які мають локальний негативний вплив на процес життєздатності підприємства [3].

Локальна криза може настати шляхом автономної сфери прояву, які виникають в окремій підсистемі підприємства. Сегментами локальних криз можуть стати:

- криза збуту, спричинена невідповідністю в обсязі і структурі продукції підприємства або обсязі і структурі попиту споживачів;

- криза діяльності, спричинена скороченням або захопленням конкурентами стратегічної зони господарювання, яка проявляється у можливостях виробничої системи або зміни в асортиментній та регіональній політиці;

- криза менеджменту, спричинена невідповідністю у стилі, формах і засобах управління на підприємстві наявним статусом, стратегічними цілями господарювання;

- криза організації, спричинена невідповідністю організаційно-правової форми господарювання, власності, внутрішньої організаційної структури управління і обсягу діяльності підприємства, характеристики ресурсного потенціалу;

- криза платоспроможності, спричинена невідповідністю грошових доходів і витрат підприємства і може призвести до неможливості фінансування діяльності і непокриття зовнішніх зобов'язань;

- фінансова криза, спричинена розбалансованістю фінансового механізму підприємства, неможливістю отримання необхідних фінансових ресурсів шляхом

невідповідності між фінансовими характеристиками використання капіталу та вимог фінансового ринку і його суб'єктів.

Системна криза є критичною і виникає за наслідками сукупності кризових явищ та сфер їх прояву, наявність якої призводить до недотримання параметрів життєздатності (найбільш важливих характеристик внутрішнього стану підприємства), порушення життєздатного стану підприємства та, як наслідок, його економічної загибелі – примусової чи самостійного ліквідації.

Найбільш поширеним підходом до діагностики та оцінювання ймовірності банкрутства серед сучасних підприємств є кількісний. Такий вибір підприємств пов'язаний з простотою розрахунків та доступністю потрібної інформації. У зв'язку з великою кількістю запропонованих методик слід узагальнити та проаналізувати існуючі моделі та виявити серед них найбільш оптимальні для українських підприємств (табл. 1).

Як бачимо, методів діагностики ймовірності банкрутства дуже багато – це моделі Альтмана, коефіцієнт Бівера, дискримінанта модель Таффлера, показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера, модель Спрінгейта, дискримінанта модель Терещенка, модель Сайфуліна, Кадикова тощо.

Так, з метою своєчасного виявлення тенденції формування незадовільної структури балансу у прибутково працюючих суб'єктів господарювання проводиться розрахунок коефіцієнта Бівера (K):

$$K = \frac{\text{чистий прибуток} + \text{амортизація}}{\text{довгострокові зобов'язання} + \text{поточні зобов'язання}}$$

Ознакою формування незадовільної структури балансу є таке фінансове становище підприємства, за якого протягом тривалого часу (1-2 роки) коефіцієнт Бівера не перевищує 0,2, а також відбувається скорочення частки прибутку, яка спрямовується на розвиток підприємства.

Основоположником текстових показників прогнозування банкрутства є американський економіст Е. Альтман, який у 1960-70 рр. розробив і запропонував декілька текстових моделей для визначення ймовірності банкрутства. Найбільш простою серед них є дворакторна модель:

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика моделей визначення ймовірності банкрутства підприємства
{ розроблено авторами на основі [3-4]}

Моделі	Переваги	Недоліки
Модель Сайфуліна-Кадикова	Простота розрахунку	Не дозволяє оцінити причини потрапляння підприємства "в зону неплатоспроможності"; залежність результатів оцінювання від досвіду і кваліфікації аналітика; незбалансованість значень вагових коефіцієнтів; прихильність до одного джерела інформації
Універсальна дискримінантна функція	Широка критеріальна шкала оцінювання; системний і комплексний підходи	Високий ступінь складності; інформативний характер показників; модель прийнята лише для підприємств США та Європи
Модель Спрінгейта	Точність $\geq 90\%$	Модель прийнята для підприємств США і Канади; коефіцієнти наведені в доларах; модель створена для оцінювання кредитоспроможності підприємств
П'ятифакторна модель Альтмана	Простота розрахунку; наявність послідовності дослідження	Застосовується лише на великих підприємств, що котирують свої акції на біржах; необхідність адаптації вагових коефіцієнтів та прогнозних значень; не враховуються коливання курсів акцій
Показник платоспроможності Ж. Конана і М. Гольдера	Модель дозволяє виявити стратегічні проблеми підприємства	Можна застосовувати лише відносно підприємств, що котирують свої акції на біржах; не враховує показники фінансової стійкості
Модель О. Терещенко	Простота розрахунку; розроблена для вітчизняних підприємств, враховує галузеві особливості підприємства	Відсутність поглибленої класифікації стійкості фінансового стану; отримання значень в границях від -0,9 до 0,9 зобов'язує проводити додатковий аналіз для ідентифікації стійкості фінансового стану
Модель Д. Дюрана	Дає комплексну оцінку фінансового стану підприємства	Погана адаптація моделі; залежність визначення моделі від суб'єктивної думки фахівця
Модель У. Бівера	Враховує специфіку вітчизняної економіки та сучасної міжнародної практики; є зручною в застосуванні	Вагові коефіцієнти для індикаторів не передбачаються і підсумковий показник фінансового стану не розраховується

$$K = -0,3877 - 1,074K_1 + 0,058K_2,$$

де K_1 – коефіцієнт покриття;

K_2 – коефіцієнт фінансової залежності.

Отримана величина $Z < 0$, це свідчить про те, що вірогідність банкрутства більше 50%. Більш точні розрахунки ймовірності банкрутства підприємства можна отримати у разі використання п'ятифакторної моделі Альтмана:

$$Z = 1,2K_1 + 1,4K_2 + 3,3K_3 + 0,6K_4 + 0,99K_5,$$

де K_1 – питома вага оборотних активів в їх загальній величині;

K_2 – рентабельність активів;

K_3 – рентабельність активів розрахована з використанням величини чистого прибутку;

K_4 – коефіцієнт покриття по ринковій вартості власного капіталу;

K_5 – рентабельності активів, розрахована з використанням обсягу реалізації.

Виходячи з отриманої величини Z , Альтман встановив, що у разі результату до 1,8 – ймовірність банкрутства дуже висока, від 1,8 до 2,9 – висока, від 1,8 до 2,9 – можлива, а від 3 і більше – низька.

Ідеї Альтмана продовжено Спрінгейтом, який побудував модель на підставі дослідження впливу фінансових показників:

$$X = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D,$$

де A – відношення робочого капіталу до загальної

вартості активів;

B – відношення прибутку до сплати податків (та процентів) до загальної вартості активів;

C – відношення прибутку до сплати податків до суми короткострокових зобов'язань;

D – відношення обсягу продаж до загальної вартості активів.

Вивченню питань діагностики банкрутства приділяли багато уваги і вітчизняні вчені. Вагомий внесок у розвиток цього напрямку фінансового аналізу зроблений українським вченим О. Терещенком, який обґрунтував новий методологічний підхід до діагностики банкрутства вітчизняних підприємств, в основу якого покладено мультिवаріантний дискримінантний аналіз. Суттєвою перевагою зазначеного переходу є врахування галузевих особливостей об'єктів дослідження у разі побудови дискримінантних моделей діагностики банкрутства [3]. Функція має наступний вигляд:

$$Z = 1X_1 + 0,08X_2 + 10X_3 + 5X_4 + 0,3X_5 + 0,1X_6,$$

де X_1 – гроші та їх еквіваленти / (довгострокові зобов'язання + поточні);

X_2 – баланс / (довгострокові зобов'язання + поточні);

X_3 – чистий прибуток (збиток) / баланс;

X_4 – чистий прибуток (збиток) / чистий дохід від реалізації;

X_5 – виробничі запаси / чистий дохід від реалізації;

X_6 – чистий дохід від реалізації / (довгострокові зобов'язання + необоротні активи).

Якщо значення $Z > 2$, то підприємству не загрожує банкрутство, $1 < Z < 2$ – фінансова стійкість підприємства порушена; $0 < Z < 1$ – існує загроза банкрутства підприємства; $Z < 0$ – підприємство на межі банкрутства [5].

Саме методика даного науковця найбільше враховує реалії ринкової економіки сучасного рівня розвитку України, адаптована до специфіки галузі і ринку функціонування та максимально повно відображає фінансовий стан підприємства. Ще однією моделлю, яка враховує специфіку вітчизняної економіки та водночас є зручною для коригування відносно локалізації підприємства та часу розгляду, є модель Сайфуліна-Кадикова. Окрім цього, українські підприємства можуть використовувати модель Е. Альтмана, яка застосовується для підприємств машинобудування та коефіцієнти У. Бівера. Саме на підставі цих коефіцієнтів Міністерство економіки України рекомендує здійснювати фінансовий моніторинг підприємства для своєчасного виявлення тенденцій формування незадовільної структури балансу суб'єкта господарювання і вжиття випереджувальних заходів, спрямованих на запобігання банкрутства [5].

Після розгляду та виділення моделей для українських підприємств можна запропонувати такий алгоритм діагностики та оцінювання ймовірності банкрутства:

- перший етап – відбір показників;
- другий етап – аналіз ранніх ознак кризового стану підприємства;
- третій етап – коефіцієнтний аналіз фінансового стану підприємства;
- четвертий етап – діагностика на основі інтегральних показників з використанням моделей Е. Альтмана, Конана і Гольдера, Ж. Лего, О. Терещенко та

коефіцієнта У. Бівера;

– п'ятий етап – формування висновків та Звіту з діагностики та оцінювання ймовірності банкрутства підприємства та рекомендації з її оптимізації.

ВИСНОВКИ

Дослідження методичних підходів до оцінювання стану банкрутства підприємств дозволило класифікувати методи діагностики кризового стану з трьох позицій: кількісних, якісних, комбінованих. Кожен з методів використовується залежно від видів кризових явищ (локальні, системні). Такі явища можна виявити на базі моделі оцінювання життєздатного стану. Переважна більшість методів базується на оцінюванні фінансової стійкості та фінансової рівноваги.

Застосування в Україні зарубіжних багатофакторних методик оцінювання потенційного банкрутства на основі якісного підходу ускладнюється необхідністю їх адаптації до вітчизняних реалій ведення бізнесу шляхом конкретизації критичних значень відповідних показників за галузями, що вимагає опрацювання значного пласту накопичених статистичних даних. Отже, без здійснення копінгів наукових досліджень у цьому напрямі не обійтись. До того ж використання подібних методик на рівні конкретного підприємства вимагатиме залучення висококваліфікованих фінансових аналітиків, оплата послуг яких негативно позначиться на вартості процесу діагностики схильності до банкрутства.

Також визначено, що зарубіжні моделі для українських підприємств не варто застосовувати, тому що вони не дадуть достовірного результату. Це пов'язано із нестабільністю українського макроекономічного середовища. Для українських підприємств варто застосовувати модель Терещенка.

Список використаних джерел

1. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика. К.: Центр навч. л-ри, 2009.–328с.
2. Дягель О.Ю., Энгельгардт Е.О. Диагностика вероятности банкротства организации: сущность, задачи и сравнительная характеристика методов. *Экономический анализ: теория и практика*. 2008. №13(118). С. 49-57.
3. Прохорова Ю.В. Антикризове фінансове управління підприємством: дис. .... канд. екон. наук: 08.00.04. "Економіка та управління підприємствами". К., 2008. 216 с.
4. Лепейко Т.І., Доценко Т.О. Аналіз сучасних методик прогнозування ймовірності банкрутства підприємств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики* : збірник наукових праць. 2011. № 1 (10).
5. Тимошук О.Л., Дорундяк К.М. Оцінювання ймовірності банкрутства підприємства за допомогою дискримінантного аналізу та нейронних мереж. *System Research & Information Technologies*. 2018. №2. С. 22-34.

References

1. Basilinska O.Ya. Financial analysis: theory and practice. Kyiv, 2009. 328 p. (in Ukrainian).
2. Dyagel O.Yu., Engelhardt E.O. Diagnostics of the probability of bankruptcy of an organization: essence, tasks and comparative characteristics of methods. *Economic Analysis: Theory and Practice*. 2008. No. 13 (118). pp. 49-57. (in Russian).
3. Prokhorova Yu.V. Anti-crisis financial management of the enterprise: diss. ... PhD in economics: 08.00.04. "Economics and enterprise management". Kyiv, 2008. 216 p. (in Ukrainian).
4. Lepeiko T.I., Dotsenko T.O. Analysis of modern methods of forecasting the probability of bankruptcy of enterprises. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*: collection of scientific works. 2011. No. 1 (10). (in Ukrainian).
5. Tymoshchuk O.L., Dorundiak K.M.. Estimating the probability of bankruptcy of the enterprise using discriminant analysis and neural networks / O.L. Tymoshchuk // *System Research & Information Technologies*. – 2018. – No. 2. - pp. 22-34. (in Ukrainian).

Liubov PETYK

PhD in Economics, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-2236>

e-mail: lyubov.petyk@lnu.edu.ua

Mykhailo PISIAK

student, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2344-8249>

e-mail: Mykhailo.Pisiak@lnu.edu.ua

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DIAGNOSTIC AND ASSESSMENT OF THE PROBABILITY OF BUSINESS BANKRUPTCY

Introduction. Methodological approaches to forecasting the financial state of enterprises from the point of view of possible bankruptcy are generalized and systematized. The classification of crisis diagnosis methods was studied and the stages of the crisis were considered. The modern practice of using foreign models for diagnosing the probability of the threat of insolvency of business entities is analyzed, with the identification of their advantages and disadvantages. Recommendations for improving approaches to assessing the probability of bankruptcy of national enterprises using foreign methods have been formulated, aimed at increasing the objectivity of the results of such an assessment. An algorithm for diagnosing and assessing the probability of bankruptcy for Ukrainian enterprises is proposed.

The purpose of the paper is to study the methodological approaches of forecasting the bankruptcy of the enterprise.

Results. The application in Ukraine of foreign multi-factor methods of assessing potential bankruptcy based on a qualitative approach is complicated by the need to adapt them to the domestic realities of doing business by specifying the critical values of relevant indicators by industry, which requires the processing of a significant layer of accumulated statistical data. Therefore, painstaking scientific research in this direction cannot be dispensed with. In addition, the use of similar methods at the level of a specific enterprise will require the involvement of highly qualified financial analysts, the payment of whose services will have a negative impact on the cost of the bankruptcy proneness diagnosis process.

Methodical approaches to assessing the state of bankruptcy of enterprises were studied, which made it possible to classify the methods of diagnosing a crisis state from three positions: quantitative, qualitative, combined. Each of the methods is used depending on the types of crisis phenomena (local, systemic). Such phenomena can be detected on the basis of the viability assessment model. The vast majority of methods are based on the assessment of financial stability and financial balance.

Conclusion. It was also determined that foreign models should not be used for Ukrainian enterprises, because they will not give a reliable result. This is due to the instability of the Ukrainian macroeconomic environment. Tereshchenko's model should be used for Ukrainian enterprises.

Keywords: bankruptcy, crisis, diagnosis of probability of bankruptcy, discriminant analysis, solvency

Олександр Миколайович **КРОЙТОР**

аспірант, Львівський державний університет внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2643-1584>

e-mail: Croitor@ukr.net

ЗАВДАННЯ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У статті на підставі аналізу вітчизняного законодавства здійснено характеристику завдань підрозділів патрульної поліції стосовно профілактики правопорушень. Запропоновано у відомчих нормативно-правових актах закріпити завдання профілактики адміністративних та кримінальних правопорушень. Відзначено, що завдання патрульної поліції як суб'єкта профілактичної діяльності, беручи до уваги загальні завдання профілактики правопорушень, доцільно поділити на дві групи – завдання щодо виявлення та усунення причин і умов усієї сукупності правопорушень (чи окремих груп) та завдання здійснення профілактичного впливу на конкретну особу (кола осіб), яка схильна до вчинення delictu чи розпочала його вчинювати (вчинила).

Ключові слова: завдання, підрозділи патрульної поліції, профілактика правопорушень, суб'єкти профілактики правопорушень

ВСТУП

З початку повномасштабної війни цілком справедливо нормативно-правове регулювання діяльності сектору безпеки та оборони спрямовано передусім на забезпечення належного функціонування суб'єктів цього сектору в умовах воєнного стану. Водночас приділено увагу й окремим проблемам правоохоронної діяльності, до яких належать як покращення стандартів захисту прав затриманих осіб (наказ МВС України № 311 від 24 травня 2022 р. «Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «Custody Records» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» [1]), так і профілактична робота підрозділів Національної поліції України (наказ МВС України № 296 від 16 травня 2022 року «Про внесення зміни до Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України» [2]).

Патрульна поліція вважається одним з основних підрозділів, який виконує завдання з профілактики кримінальних та адміністративних правопорушень, ґрунтуючись на нормах законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. Однак слід відзначити, що ці норми ще не набули системного характеру, за допомогою якого можливо було б повністю врегулювати виконання завдань патрульної поліції з профілактики правопорушень. Цей фактор та окремі недоліки правозастосовної діяльності патрульної поліції актуалізують дослідження таких завдань.

Завдання суб'єктів профілактики кримінальних та адміністративних правопорушень досліджували у своїх працях О.М. Бандурка, В.В. Гаркуша, М.П. Гурковський, О.М. Джужа, С.С. Єсімов, О.В. Кузьменко, Т.П. Мінка, Р.В. Миронюк, Т.Я. Назар, Ю.С. Назар, О.І. Остапенко, В.М. Оржеховська, А.М. Сердюк, Л.І. Сопільник та ін. Проте завдання патрульної поліції як суб'єкта профілактики правопорушень у сучасних умовах аналізувалося науковцями недостатньо.

МЕТА статті – дослідити завдання патрульної поліції як суб'єкта профілактики правопорушень, здійснити їх поділ та надати пропозиції до нормативно-

правових актів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу статті становить сукупність методів і прийомів наукового пізнання, об'єднаних системним підходом, що дало змогу комплексно дослідити завдання патрульної поліції. Зокрема, метод аналізу використано задля розкриття підходів до змісту завдань патрульної поліції, формально-логічний і порівняльно-правовий методи послугували під час аналізу нормативно-правової бази у досліджуваній сфері.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до Положення про Департамент патрульної поліції, затверджене наказом Національної поліції України № 73 від 6 листопада 2015 року (зі змінами) [3], основними завданнями цього департаменту є: участь у формуванні та забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги; забезпечення безпеки дорожнього руху; своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події.

Деякі інші завдання передбачені у положеннях про управління патрульної поліції, які діють у відповідних адміністративно-територіальних одиницях. Так, у Положенні про управління патрульної поліції в Дніпропетровській області Департаменту патрульної поліції, затверджене наказом Департаменту патрульної поліції № 38 від 17 січня 2016 р. (зі змінами) [4], основні завдання сформульовані так: 1) забезпечення в межах своїх повноважень реалізації державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, безпеки дорожнього руху; 2) запобігання кримінальним, адміністративним правопорушенням; попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства у сім'ї, а також виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню; 3) співпраця та взаємодія у межах повноважень з іншими

органами (підрозділами) поліції, Міністерства внутрішніх справ України, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями з питань підтримання публічної безпеки і порядку, забезпечення безпеки дорожнього руху, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності; 4) регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі, організація контролю за додержанням законів, інших нормативно-правових актів з питань безпеки дорожнього руху; 5) надання в межах компетенції допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Основними підставами для формування такого переліку завдань були законодавчо закріплені загальні завдання поліції та завдання, виконання яких зумовлене сферою функціонування патрульної поліції. Оскільки ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» до завдань поліції відносить надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності та надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які потребують такої допомоги, то й в Положенні про Департамент патрульної поліції, і в положеннях про відповідні управління зазначається завдання участі у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики та безпосередньо її реалізації у відповідних сферах. Також, зважаючи на одне із призначень створення патрульної поліції та широке коло нормативно визначених повноважень, справедливо виокремлено завдання забезпечення безпеки дорожнього руху.

Завдання своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події також слід вважати таким, що розкриває сутнісні характеристики діяльності патрульної поліції. Адже однією з ключових вимог суспільства під час створення поліції було своєчасне прибуття патрульних поліцейських на місце події й адекватне та професійне реагування на вчинені делікти чи надзвичайні ситуації. Це завдання доцільно закріпити не лише у Положенні про Департамент патрульної поліції, а й у положеннях про управління патрульної поліції кожної з областей та м. Києва.

Водночас завдання з профілактики правопорушень, яке знайшло своє відображення в положеннях про управління патрульної поліції варто виокремити й у Положенні про Департамент патрульної поліції. У чинній редакції цього положення як функції Департаменту, які згідно з п. 1 розділу III виконуються відповідно до завдань, є здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умов, що сприяють учиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вжиття в межах своєї компетенції заходів з їх усунення тощо. А самого завдання здійснення профілактики правопорушень не закріплено.

Таке завдання вважається одним з основних завдань функціонування поліцейських структур не лише в Україні, але й у більшості демократичних країн світу.

Зокрема, у США до основоположних завдань поліції відносять унеможливлення вчинення певних видів злочинів шляхом патрулювання і вжиття інших превентивних заходів, а також виявлення проблем, потенційно важливих для інтересів держави та охорони правопорядку; у ФРН – попередження (превенція) злочинів, у Греції – профілактика злочинів і захист держави та демократичного уряду в рамках конституційного поля, включаючи реалізацію політики у сфері громадської та державної безпеки; в Латвії – профілактика кримінальних злочинів та інших правопорушень, розслідування кримінальних злочинів і кримінальний розшук [5, с. 55, 56, 58]; у Грузії – вжиття превентивних заходів для запобігання і припинення злочинів та інших правопорушень [6, с. 225].

На важливість профілактики правопорушень як завдання патрульної поліції наголошується й в наукових дослідженнях. В.В. Гаркуша констатує, що цей підрозділ увібрав у себе завдання із запобігання кримінальним, адміністративним правопорушенням, попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства у сім'ї, виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню [7, с. 86]. А.М. Сердюк відзначає, що діяльність патрульної поліції, яка є структурним підрозділом Національної поліції і забезпечує безперервне та цілодобове виконання правоохоронних завдань, спрямована на надання поліцейських послуг у сфері протидії і профілактики правопорушень на вулицях, площах, парках, на транспортних магістралях, портах, аеропортах та інших публічних місцях, а одним із чотирьох блоків норм, що складають правове регулювання функціонування патрульної поліції авторка пропонує вважати норми, спрямовані на попередження і профілактику правопорушень, надання сервісних послуг [8, с. 11].

Зважаючи на важливість профілактичної діяльності патрульної поліції та необхідність дотримуватися юридичної техніки та вимог теорії управління стосовно співвідношення завдань і функцій, вважаємо доцільним закріпити у Положенні про Департамент патрульної поліції завдання профілактики правопорушень, внівши відповідні зміни до переліку завдань цього Департаменту (розділ II).

Стосовно завдань патрульної поліції як суб'єкта профілактичної діяльності, то вони ґрунтуються на загальних завданнях профілактики правопорушень. Значення останніх полягає не лише у забезпеченні дотримання вимог, яким повинен відповідати процес профілактики, але й в тому, щоб цей процес постійно відбувався в межах таких вимог, що вказує на роль завдань як чинника сприяння практичному здійсненню профілактики.

У наукових дослідженнях єдиної позиції стосовно переліку завдань профілактики не напрацьовано. М.І. Мельник і М.І. Хавронюк, визначаючи профілактику правопорушень, наголошують, що це діяльність з виявлення та усунення причин правопорушень, окремих їх видів і груп, конкретних правопорушень, з недопущенням завершення правопорушень на різних етапах розвитку протиправної поведінки [9, с. 13], виокремлюючи завдання як для виявлення та усунення детермінант деліктів, так і для припинення вчинення правопорушення. На думку Ю.Ф. Іванова та О.М. Джужі, до завдань профілактики правопорушень слід віднести

такі: виявлення й аналіз явищ, процесів, обставин, які є детермінантами правопорушень; вивчення чинників, які призводять до формування особи правопорушника та реалізації деліктних намірів; встановлення кола осіб, від яких можна очікувати скоєння правопорушень, з цілеспрямованим профілактично-виховним впливом на них; усунення чи нейтралізація криміногенних чинників на індивідуальному рівні [10, с. 167]. Існують й інші погляди на поділ та зміст завдань профілактики правопорушень.

Однак у більшості авторів ці завдання враховують поділ профілактики на загальну та індивідуальну. Завдання виявлення та усунення причин і умов усієї сукупності правопорушень (чи окремих груп) реалізується в межах загальної профілактики, а завдання здійснення профілактичного впливу на конкретну особу (кола осіб), яка схильна до вчинення делікту чи розпочала його вчинювати (вчинила) – індивідуальної. Такий поділ завдань доцільно застосувати й до профілактичної діяльності патрульної поліції.

Виконують ці завдання підрозділи патрульної поліції, реалізуючи пріоритетні напрями своєї діяльності в межах однієї з основних цілей функціонування Національної поліції – створення безпечного середовища, в якому на високому рівні задовольнялись би безпекові потреби громадян та суспільства загалом. Як відзначено у Звіті Національної поліції України про результати роботи у 2021 р., пріоритетним залишається питання ефективного реагування поліцією на правопорушення, зокрема прибуття поліції на місце події у максимально стислий строк [11, с. 5]. Під час оперативного реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події, а також безперервного цілодобового патрулювання, забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях патрульні поліцейські виконують як завдання загальної профілактики, так й індивідуальної. Зокрема, вже сама присутність патрульного поліцейського у публічному місці має профілактичний ефект – особи, схильні до вчинення деліктів, бачачи присутність правоохоронців, у більшості випадків відмовляються від вчинення правопорушення, зважаючи на можливість бути негайно затриманим і притягнутим до відповідальності. Для інших осіб своєчасне реагування на вчинення правопорушення, зокрема й затримання правопорушника патрульними поліцейськими, буде мати профілактичний ефект, що виражатиметься у розумінні невідворотності юридичної відповідальності.

Під час патрулювання поліцейські отримують повідомлення про вчинення різних деліктів, які вони припиняють та здійснюють профілактичні заходи з їх недопущення у майбутньому. Окремо слід наголосити на діяльності з профілактики домашнього насильства. Патрульні поліцейські здійснюють заходи як із запобігання та протидії домашньому насильству, так і виносять термінові заборонні приписи стосовно кривдників, реалізуючи завдання і загальної, і індивідуальної профілактики.

У сфері забезпечення безпеки дорожнього руху завдання загальної профілактики реалізується шляхом аналізу обставини і причини виникнення дорожньо-

транспортних пригод на вулично-дорожній мережі з метою їх усунення, проведення роз'яснювальної роботи серед населення стосовно дотримання Правил дорожнього руху, здійснення комплексу контрольних та дозвільних заходів, спланованих із врахуванням необхідності усунення причин та умов правопорушень у сфері дорожнього руху. Заходи індивідуальної профілактики патрульні поліцейські здійснюють під час безпосереднього забезпечення безпеки дорожнього руху. Наприклад, відповідно до Порядку направлення водіїв транспортних засобів для проведення огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, і здійснення такого огляду, поліцейський забезпечує здійснення огляду водія транспортного засобу в закладі охорони здоров'я не пізніше ніж протягом двох годин з моменту виявлення відповідних підстав. Такі дії поліцейських запобігають вчиненню правопорушень, зокрема, порушення Правил дорожнього руху.

Як у Положенні про Департамент патрульної поліції, так і в положеннях про управління патрульної поліції передбачено здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, прийняття рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечення їх виконання. Завдання профілактики правопорушень в адміністративно-деліктному провадженні наявні практично під час кожної процесуальної стадії. Однак найбільш виражено завдання профілактики за допомогою процесуальної форми реалізуються, коли патрульні поліцейські відповідно до ст. 282 Кодексу України про адміністративні правопорушення вносять у відповідний державний орган чи орган місцевого самоврядування, громадську організацію або посадовій особі пропозиції про вжиття заходів з усунення причин та умов, що сприяли вчиненню адміністративного правопорушення, або ж застосовують до правопорушника попередження, яке характеризується, передусім профілактичною спрямованістю.

ВИСНОВКИ

Отже, важливість належного виконання патрульною поліцією завдань з профілактики кримінальних та адміністративних правопорушень зумовлює необхідність відповідного нормативно-правового забезпечення. Доцільним є закріплення на рівні підзаконного нормативно-правового акту – Положення про Департамент патрульної поліції завдання профілактики правопорушень, доповнивши розділ II «Основні завдання Департаменту» п. 5 такого змісту: «Організація та здійснення превентивної і профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, виявлення і вжиття заходів для усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню».

Завдання патрульної поліції як суб'єкта профілактичної діяльності, беручи до уваги загальні завдання профілактики правопорушень, доцільно поділити на дві групи – завдання з виявлення та усунення причин і умов усієї сукупності правопорушень (чи окремих груп) та завдання здійснення профілактичного впливу на конкретну особу (кола осіб), яка схильна до вчинення делікту чи розпочала його вчинювати (вчинила).

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «Custody Records» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»: наказ МВС України від 24 травня 2022 року № 311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0629-22#Text>.
2. Про внесення зміни до Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України: наказ МВС України від 16 травня 2022 року № 296. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0540-22#Text>
3. Про затвердження Положення про Департамент патрульної поліції : наказ Національної поліції України від 6 листопада 2015 року № 73. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/files>.
4. Про внесення змін до Положення про управління патрульної поліції в Дніпропетровській області: наказ Департаменту патрульної поліції від 10 квітня 2020 року № 668. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/90782/response/337784/attach/3/817.pdf>.
5. Проневич О.С. Завдання поліції (міліції) у юридичній поліцействі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4(2). С. 52-60.
6. Чумак В.В. Завдання поліції в поліцейському праві сучасних держав. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. Вип. 2. С. 220-228.
7. Гаркуша В.В. Адміністративно-правовий статус патрульної поліції в системі Національної поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 86-88. URL: http://lsej.org.ua/3_2016/26.pdf.
8. Сердюк А.М. Щодо визначення поняття і змісту основних завдань та функцій патрульної поліції України в сучасних умовах: адміністративно-правові аспекти. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 3. С. 45-49.
9. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність. К., 2002. 576 с.
10. Іванов Ю.Ф., Джужа О.М. Кримінологія. К., 2006. 264 с.
11. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. URL: https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/zvity/Zvit_NPU_2021

References

1. On the approval of the Instructions for the formation and maintenance of the information subsystem "Custody Records" of the information and communication system "Information Portal of the National Police of Ukraine": order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated May 24, 2022 No. 311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0629-22#Text> (in Ukrainian).
2. On making changes to the Procedure for taking preventive registration, carrying out preventive work and removing an offender from preventive registration by an authorized unit of the National Police of Ukraine: order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated May 16, 2022 No. 296. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0540-22#Text> (in Ukrainian).
3. On the approval of the Regulation on the Patrol Police Department: order of the National Police of Ukraine dated November 6, 2015 No. 73. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/files> (in Ukrainian).
4. On amendments to the Regulation on the management of the patrol police in the Dnipropetrovsk region: order of the Department of the Patrol Police dated April 10, 2020 No. 668. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/90782/response/337784/attach/3/817.pdf> (in Ukrainian).
5. Pronevych O. S. Tasks of the police (militia) in legal policing. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2010. No. 4(2). P. 52-60.
6. Chumak V.V. Tasks of the police in the police law of modern states. *Bulletin of E. O. Didorenko Luhansk State University of Internal Affairs*. 2016. Issue 2. pp. 220-228. (in Ukrainian).
7. Harkusha V.V. Administrative and legal status of the patrol police in the system of the National Police. *Legal scientific electronic journal*. 2016. No. 3. pp. 86-88. URL: http://lsej.org.ua/3_2016/26.pdf (in Ukrainian).
8. Serdiuk A.M. Regarding the definition of the concept and content of the main tasks and functions of the patrol police of Ukraine in modern conditions: administrative and legal aspects. *Scientific bulletin of public and private law*. 2016. Issue 3. pp. 45-49. (in Ukrainian).
9. Melnyk M.I., Khavroniuk M.I. Law enforcement agencies and law enforcement activities. Kyiv, 2002. 576 p. (in Ukrainian).
10. Ivanov Yu.F., Dzhuzha O.M. Criminology. Kyiv, 2006. 264 p. (in Ukrainian).
11. Report of the National Police of Ukraine on the results of work in 2021. URL: https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/zvity/Zvit_NPU_2021 (in Ukrainian).

Oleksandr KROITOR

postgraduate student, Lviv State University of Internal Affairs

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2643-1584>

e-mail: Croitor@ukr.net

TASKS OF THE PATROL POLICE FOR CRIME PREVENTION

Introduction. The paper, based on the analysis of domestic legislation, characterizes the tasks of the patrol police units in terms of crime prevention. The patrol police is considered one of the main units that performs tasks related to the prevention of criminal and administrative offenses, based on the norms of legislative and bylaw regulations. However, it should be noted that these norms have not yet acquired a systemic nature, with the help of which it would be possible to fully regulate the performance of the tasks of the patrol police in terms of crime prevention. This factor and certain shortcomings of the law enforcement activities of the patrol police actualize the research of such tasks.

The purpose of the paper is to investigate the tasks of the patrol police as a subject of crime prevention, to divide them, and to provide proposals for normative legal acts.

The results. The importance of the proper performance of tasks by the patrol police regarding the prevention of criminal and administrative offenses necessitates the need for appropriate regulatory and legal support. It is expedient to enshrine at the level of a subordinate regulatory legal act - Regulations on the Department of the Patrol Police the task of crime prevention by supplementing Section II "The main tasks of the Department" paragraph 5 with the following content: "Organization and implementation of preventive and preventive activities aimed at preventing the commission of criminal and administrative offenses, identifying and taking measures to eliminate the causes and conditions that contribute to their commission".

Conclusions. The tasks of the patrol police as a subject of preventive activities, taking into account the general tasks of crime prevention, it is advisable to divide them into two groups - the task of identifying and eliminating the causes and conditions of the entire set of offenses (or individual groups) and the task of exerting a preventive influence on a specific person (circles persons) who is inclined to commit a tort or has started to commit it (has committed it).

Keywords: tasks, patrol police units, crime prevention, crime prevention subjects

Вікторія Ярославівна ГОЛЮК

к.е.н., доцент, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8050-4158>
e-mail: V_Goliuk@ukr.net

Христина Олександрівна МЕГЕЛЬ

студентка, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2669-3373>
e-mail: megel1013@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сучасний стан ринку харчової промисловості та діяльності підприємств, визначено їх рівень рентабельності. Досліджено динаміку обсягів виробництва та реалізації харчової продукції впродовж 2016-2021 рр. Охарактеризовано основні проблеми, які гальмують розвиток підприємств харчової промисловості протягом останніх років, а також проблеми, які виникли на фоні політичних подій та вторгнення росії в Україну. Визначено тенденції та драйвери розвитку харчової промисловості, а також перспективні шляхи розвитку в сучасних умовах функціонування.

Ключові слова: харчова промисловість, обсяги виробництва, вітчизняний ринок, експорт

ВСТУП

Харчова промисловість відноситься до найважливіших галузей для економіки країни та здатна забезпечити конкурентоспроможність української харчової продукції на міжнародному ринку, тому важливо усунути проблеми, які стримують розвиток та спричиняють занепад харчової промисловості.

Ефективний та збалансований розвиток підприємств харчової промисловості є одним із головних завдань економічної політики держави. Основною умовою реалізації такої політики є не лише розвиток внутрішнього ринку харчових продуктів, а й можливості формування сталого експортного потенціалу. Нові економічні та політичні проблеми зумовлюють необхідність привернення більшої уваги до вирішення цих проблем та глибокого розуміння економічних можливостей підприємств харчової промисловості.

Проблематика пошуку шляхів перспективного розвитку підприємств харчової промисловості є предметом дослідження багатьох фахівців. Зокрема, це питання досліджували такі науковці, як О. Римар, В. Хрип'юк, Р. Мудрак та ін. Попри це, аналіз функціонування підприємств харчової промисловості та визначення стратегічних пріоритетів розвитку потребує подальших досліджень в умовах сучасних викликів та загроз.

МЕТА статті – аналіз сучасного стану харчової промисловості та ринку харчових продуктів, дослідження функціонування підприємств харчової промисловості на вітчизняному та зовнішньому ринках, виявлення стимуляторів та дестимуляторів галузі, пошук шляхів удосконалення розвитку харчової промисловості з урахуванням фінансово-економічних, технологічних та політичних умов.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження базується на системному підході, який полягає у комплексному дослідженні основних проблем розвитку харчової промисловості. Крім того,

використано методи як емпіричного, так і теоретичного рівнів: порівняльний аналіз – вивчення розвитку окремих галузей харчової промисловості та основних проблем, притаманних конкретній галузі; статистико-економічні методи – виявлення тенденцій структурно-динамічних змін у виробництві харчових продуктів; абстрактно-логічний метод – для узагальнення теоретичних положень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Харчова промисловість відіграє ключову роль у структурі економіки та забезпеченні продовольчої безпеки нашої країни, формуванні експортного потенціалу та стимулює Україну до економічного зростання.

Підприємства харчової промисловості виробляють продукцію, яка має постійний попит, адже більшість з них відноситься до товарів першої необхідності. Про це свідчать витрати населення (в середньому до 60 %), до яких відносяться продукти харчування. Тому необхідно, щоб розвиток харчової промисловості став пріоритетом для України задля досягнення національної конкурентоспроможності на світовій арені.

Важливість харчової промисловості також обумовлена великою часткою в загальних обсягах виробництва і реалізації продукції та експортним потенціалом. Однак, як свідчать статистичні дані, зображені на рис. 1, у 2017 р. спостерігалось різке зниження обсягів виробництва продуктів харчування, а з 2018 р. відбувалось поступове, але незначне збільшення обсягів щороку. У 2021 р. індекс виробництва продукції харчової промисловості становив 102,1 %, що на 3,9 % більше, ніж у 2020 р., і цей показник свідчить про збільшення обсягів харчової продукції. Загалом харчова промисловість забезпечує високі темпи зростання випуску продукції, але за певними видами продукції спостерігається спад виробництва.

Впродовж останніх років харчова промисловість займає перше місце за обсягами реалізованої продукції, на рівні з металургійним виробництвом.

Частка обсягів реалізації харчових продуктів у 2021 р. становила 16,29 %, у вартісному вираженні – 583 998,5 млн грн, з яких реалізовано харчової продукції за кордон на 187 725,2 млн грн. Згідно з даними Державної служби статистики України, які подано на рис. 2, реалізація продукції підприємств харчової промисловості як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, протягом досліджуваного періоду (2016-2021 рр.) має тенденцію до щорічного збільшення.

Одним з головних чинників, які визначають обсяги виробництва продукції є рівень купівельної спроможності споживачів, і чим більші доходи населення, тим вищий рівень споживання, а відповідно й обсяги виробництва харчових продуктів. За окремими видами харчової продукції у 2021 р. спостерігається зниження обсягів виробництва. Насамперед це стосується таких видів продукції, як вершкове масло та маргарин, соуси, борошно, а відповідно й хлібобулочні та макаронні вироби. Найбільше зниження обсягів виробництва характерно для соняшникової нерафінованої олії, яке зменшилось у 2021 р. на 1,5 млн т порівняно з 2020 р. Однак обсяги виробництва деяких видів продукції зросли: консервована цукрова кукурудза, сир, ковбасні вироби та цукор, обсяги яких збільшились на 42,4 %, 4,79 %, 1,7 % та 40 % відповідно (табл. 1).

Підприємства харчової промисловості та галузь загалом функціонують стабільно. Однак, за даними Державної служби статистики України, впродовж 2016-2021 рр. рентабельність виробництва харчових продуктів є доволі низькою (рис. 3). У 2021 р. показник рівня рентабельності операційної діяльності підприємств становив 4,9 % і є нижчим за показники рентабельності інших галузей. Тому кількість харчових підприємств зростає, але результати їх операційної діяльності підтверджують, що велика частка з них зазнає збитків. Протягом досліджуваного періоду (2016-2021 рр.) спостерігається випередження витрат виробництва харчової продукції над темпами росту доходів. У 2020 р. значення показника рентабельності від'ємне внаслідок спалаху та поширення пандемії коронавірусу. Вже у 2021 р. відбулось зростання рівня рентабельності, як операційної, так і всієї діяльності підприємств харчової промисловості.

Для покращення фінансового стану підприємствам харчової промисловості необхідно досконало аналізувати структуру витрат, підвищувати результативність використання ресурсів, оптимізувати ланцюги постачання, планувати майбутню діяльність та сформувати заходи з мінімізації ризиків.

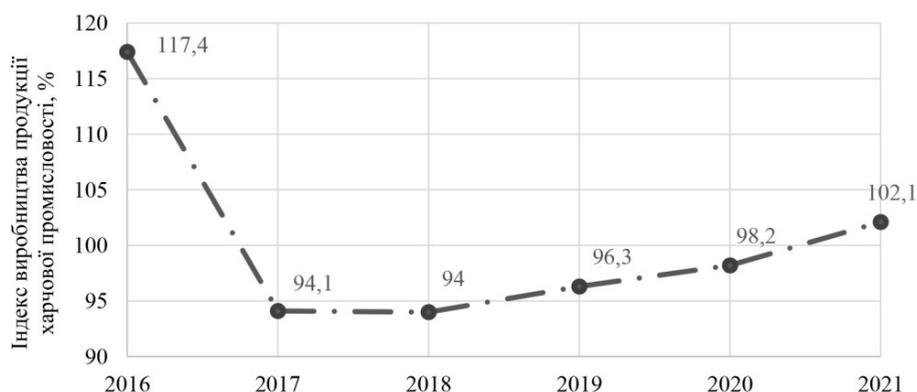

Рис. 1. Індекс промислового виробництва харчової продукції 2016-2021 рр., % до попереднього року [розроблено авторами на основі [1]]

Рис. 2. Обсяги реалізації харчової продукції протягом 2016-2021 рр. [розроблено авторами на основі [2]]

Таблиця 1 – Динаміка обсягів виробництва основних видів продукції харчової промисловості, %
[розроблено авторами на основі [3]]

Види продукції	Обсяги виробництва у 2020 р.	Обсяги виробництва у 2021 р.	Фактичне відхилення	2021 р. у % до 2020 р.
Олія соняшникова нерафінована	6,1 млн т	4,6 млн т	-1,5 млн т	75,4
Кукурудза цукрова консервована або оброблена	11,8 тис. т	16,8 тис.т	+5 тис.т	142,4
Масло вершкове	87,5 тис. т	70,96 тис.т	-16,54 тис.т	81,1
Маргарин	121 тис. т	98 тис.т	-23 тис.т	81
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	81,4 тис. т	85,3 тис.т	+3,9 тис.т	104,79
Вироби ковбасні	236 тис. т	240 тис.т	+4 тис.т	101,7
Борошно пшеничне	1,5 млн т	1,16 млн т	-0,34 млн т	82,8
Вироби хлібобулочні	0,8 млн т	0,76 млн т	-0,04 млн т	95
Вироби макаронні	72,9 тис. т	60,8 тис.т	-12,1 тис.т	83,4
Печиво солодке	156 тис. т	145,9 тис.т	-10,1 тис.т	93,5
Соуси і продукти для приготування соусів	162 тис. т	153,5 тис.т	- 8,5 тис.т	94,8
Кетчуп і соуси томатні	92,5 тис. т	86,8 тис.т	- 5,7 тис.т	93,8
Цукор білий кристалічний	1,0 млн т	1,4 млн т	+0,4 млн т	140

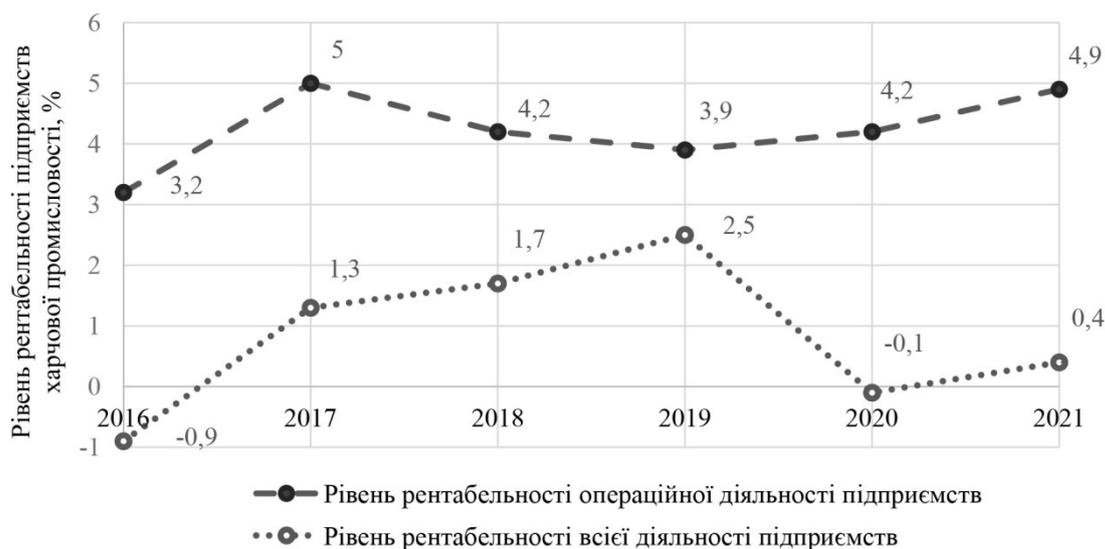

Рис. 3. Рівень рентабельності підприємств харчової промисловості, % [розроблено авторами на основі [4]]

Домінування виробництва та реалізації сировини і товарів з низьким ступенем перероблення, подальшого їх експорту, призводить до зниження доходу від кожної одиниці, а економіка країни наближається до затяжної кризи з постійним ризиком дефолту. Якщо ж у харчовій промисловості відбувається домінування галузей, які спрямовано на виробництво товарів з високою доданою вартістю та високим технологічно-інноваційним ступенем їх перероблення, то це пришвидшує шлях «вибухового» економічного зростання, а відповідно і підвищення національного доходу, рівня добробуту населення та продовольчої безпеки.

Основна проблема протягом останніх років полягає в тому, що в сучасних умовах світового виробництва Україна знаходиться у «глобалізаційній пастці», оскільки більша частина імпорту країни – це товари з високою доданою вартістю, які використовуються у по-

дальшому для виробництва сировини, яка згодом експортується. І такі процеси перетворили Україну на сировинний додаток економічно розвинутих індустріальних країн, для яких характерний розвиток переробного виробництва з випуском високотехнологічної продукції [5].

До інших негативних факторів, які гальмують розвиток підприємств харчової промисловості можна віднести: відсутність інноваційності; недостатня якість продукції через застаріле обладнання, невідповідність санітарним нормам; диспропорції у системі ціноутворення, зростання цін і тарифів на основні складники вартості продовольчих товарів; монополізація продовольчого ринку (особливо кондитерської та олійно-жирової галузей); високий рівень тіньової економіки, що призводить до неможливості формування реальної статистики діяльності суб'єктів господарювання,

оцінювання їх прибутковості, а також втрати значної частини бюджету країни.

Ведення міжнародної торгівлі ускладнено несприятливими умовами ринку. Експортні обмеження мали негативний вплив на обсяги постачань вітчизняної продукції. Одночасно невирішеними залишились проблеми, які й раніше деструктивно впливали на різні сектори харчової промисловості [6]. Враховуючи усі ці фактори стримування розвитку харчової промисловості ми бачимо тенденцію до загострення проблем, що відбувалось протягом останніх років. Однак у 2022 р. з'явилися нові, надзвичайно болючі проблеми, які виникли на фоні вторгнення росії в Україну.

Тоді як постпандемічний глобальний попит, екстремальні погодні умови, посилення запасів продовольства, високі ціни на енергоносії, експортні обмеження і податки напружують продовольчий ринок, недавнє зближення всіх цих факторів після вторгнення росії є безпрецедентним і спричинило різке зростання темпів продовольчої інфляції у всьому світі. Зупинка українського експорту після початку конфлікту підштовхнула індекс цін на продовольство, і міжнародні ціни на найбільш реалізовані продовольчі товари, які піднялись до найвищої точки в березні з моменту початку рекордів у 1990 р.

Війна порушила світовий експорт продукції з України, експортера зерна, на якого припадало 8 % світового експорту пшениці за торговою вартістю, 56 % експорту соняшникової олії та 11 % кукурудзи за період 2016-2021 рр. згідно з даними UN Comtrade [7]. За 8 місяців до вторгнення через 7 чорноморських портів України пройшло 51 млн т зерна, згідно із Всесвітньою продовольчою програмою ООН. З моменту вторгнення значна частина експортного запасу українського зерна застрягла в охопленій війною країні через пошкодження залізничної інфраструктури, закриті порти та російські блокади в Чорному морі. Дефіцит може мати руйнівні наслідки для багатьох країн, які покладалися на Україну в якості постачальника пшениці за період 2016-2021 рр., зокрема й Єгипет, який нещодавно уклав угоду з Індією, щоб замінити частину 40 % імпорту пшениці, що надходила з України.

Вторгнення росії в Україну призвело до призупинення діяльності деяких підприємств харчової промисловості внаслідок бойових дій, зміни обсягів виробництва та реалізації харчової продукції; недостатньої забезпеченості фінансовими ресурсами; скорочення споживчого попиту на внутрішньому ринку,

призупинення та блокування українського експорту, впровадження протекціоністських заходів з боку країн-імпортерів. Безумовно, зміна сучасних умов розвитку галузі зумовили появу нових викликів для виробництва та реалізації продукції харчової промисловості.

Перспективним напрямом розвитку харчової промисловості вітчизняних підприємств є розширення та пошук нових ринків збуту, а також підвищення якості продуктів. У сучасних умовах, враховуючи високу насиченість світового ринку, виробники харчової продукції повинні завойовувати довіру покупців та вести боротьбу за вибір споживача. Тому розвиток подальшої діяльності підприємств харчової промисловості залежить саме від конкурентоспроможності продукції. Завойовувати сильні ринкові позиції можна досягти балансуванням виробничих та збутових витрат, а також оптимізувавши цінову політику. Ще однією умовою для досягнення стійких конкурентних переваг є підвищення ефективності експортної діяльності підприємств [8]. Важливим завданням у будь-яких складних умовах управління на підприємствах харчової промисловості, керівництво повинне орієнтуватись на кінцевого споживача, а також дотримуватись високих стандартів якості.

ВИСНОВКИ

Харчова промисловість має великий вплив на економіку країни та обсяг надходжень до бюджетів різних рівнів, а підприємства харчової промисловості повністю задовольняють внутрішній ринок та мають високий експортний потенціал. Здійснений аналіз стану харчової промисловості свідчить про появу нових викликів та загроз, з якими стикнулись підприємства харчової промисловості. Складні економічні, епідеміологічні та політичні проблеми мають істотний вплив на діяльність підприємств протягом останніх років, тому рівень рентабельності підприємств харчової промисловості являється доволі низьким і потребує покращення фінансового стану. Перспективним напрямом розвитку є пошук нових альтернативних ринків збуту, врахування зміни попиту на зовнішніх ринках, підвищення конкурентоспроможності харчової продукції та нарощення обсягів виробництва.

Наступні дослідження даної проблематики може бути спрямовано на моделювання динаміки обсягів реалізації харчової продукції в Україні та за кордоном у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Індекс промислового виробництва. Офіційний сайт Фінансового порталу Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/>
2. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Виробництво промислової продукції за видами. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Рентабельність операційної та всієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Khrypiuk V.I. Problems and prospects of Ukraine's food industry. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. 2020. №1. pp. 37–42. URL: <https://doi.org/10.30525/2661-5169/2020-1-6>
6. Римар О.Г., Мазуркевич І.О. Проблеми та перспективи розвитку харчової промисловості України. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 66 – 70. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2021/13.pdf
7. International Trade Statistics Database. URL: <https://comtrade.un.org>
8. Голюк В.Я., Мегель Х.О. Підвищення ефективності експортної діяльності підприємств харчової промисловості. *Наука сьогодні: від досліджень до стратегічних рішень*: матеріали IV Міжнародної студентської наукової конференції (м.

Івано-Франківськ, 17 червня 2022 р.). Вінниця, 2022. С. 60-62. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/liga/issue/view/inter-17.06.2022/757>

References

1. Official site of the Financial Portal. Index of industrial production in Ukraine. URL: <https://minfin.com.ua/> (in Ukrainian).
2. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Sales of industrial products by types. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).
3. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Output of industrial products by types. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).
4. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Profitability of operational and of all activity of enterprises by type of economic activity. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).
5. Khrypiuk V.I. Problems and prospects of Ukraine's food industry. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. 2020. №1. pp. 37-42. URL: <https://doi.org/10.30525/2661-5169/2020-1-6>
6. Rymar O., Mazurkevych I. Problems and prospects of development of food industry of Ukraine. *Economy and the state*. 2021. №3. pp. 66-70. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2021/13.pdf (in Ukrainian).
7. International Trade Statistics Database. URL: <https://comtrade.un.org>
8. Holiuk V., Mehel K. Increasing the efficiency of export activities of food industry enterprises. *Science today: from research to strategic decisions: materials of the IV International Student Scientific Conference (Ivano-Frankivsk, 2022, June 17)*. Vinnytsia, 2022. pp. 60-62. URL: <https://doi.org/10.36074/liga-inter-17.06.2022> (in Ukrainian).

Viktorii HOLIUK

PhD in Economics, Associate Professor, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8050-4158>
e-mail: V_Goliuk@ukr.net

Khrystyna MEHEL

student, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2669-3373>
e-mail: megell1013@gmail.com

CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF UKRAINE'S FOOD INDUSTRY

The food industry is one of the most important industries for the country's economy and is able to ensure the competitiveness of Ukrainian food products on the international market.

The purpose of the paper is to research current state and development prospective of the state of the food industry in Ukraine.

The study has brought the following results. It was determined that the food industry occupies the first place in terms of the volume of products sold, on a par with metallurgical production. After analyzing the dynamics of production volumes, it was determined that the food industry provides high rates of production growth, but a decline in production is observed for certain types of products, namely, butter, margarine, sauces, flour, bakery and pasta products. It was determined that the main share of the market belongs to large manufacturers who have a developed sales network and offer consumers a wide range of products. It was determined that the level of profitability of food industry enterprises is low, in recent years there has been a negative trend of the anticipatory growth of production costs over the rate of profit growth. In modern conditions, in addition to the traditional factors that destabilize the development of the food industry, challenges caused by the consequences of the pandemic were added, and later, domestic enterprises faced new problems due to the war. Russia's invasion of Ukraine led to the suspension of some food industry enterprises due to hostilities. The stoppage of Ukrainian exports after the beginning of the conflict pushed up the food price index. A promising direction for the development of the food industry of domestic enterprises is adapted to modern conditions, expansion and search for new sales markets, as well as improvement of product quality.

The food industry has a great impact on the country's economy and the volume of revenues for the budgets of various levels. Given the high saturation of the market, manufacturers of food products must win the trust of buyers and fight for the consumer's choice. Therefore, the main task for domestic enterprises is to determine new directions, means and stages of implementation of the foreign economic strategy, with the aim of optimizing the activities of enterprises.

Keywords: *food industry, production, domestic market, export*

Тетяна Володимирівна **КОВАЛЬОВА**

к.е.н., доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1250-2019>

e-mail: kovaleva64@ukr.net

Ірина Олександрівна **ХОРОШИЛОВА**

к.е.н., доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5343-5161>

e-mail: hia23@ukr.net

ПРО ОБЛІК ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

У статті детально розглянуто проблеми ринку віртуальних активів. Проаналізовано низку питань стосовно відображення в обліку інформації про криптовалюту, важливість залучення віртуальних активів у володіння низкою суспільно значимих підприємств, а також фізичними особами. Здійснено ґрунтовні спеціалізовані дослідження віртуальних активів у частині облікових аспектів. Відображення інформації про ці активи на рахунках обліку є досить складним, потрібні певні зміни за для забезпечення можливості дотримання принципів бухгалтерського обліку стосовно цих активів.

Ключові слова: віртуальні активи, криптовалюта, оброблення інформації, діджиталізація, криптогаманці, фінансова звітність

ВСТУП

Форсайтні дослідження в нашій країні стосовно віртуальних активів підтвердили, що вони стали складовою сучасного життя. Це підтверджується і низкою заходів з боку держави. Міністерство цифрової трансформації та представники індустрії віртуальних активів у межах своєї роботи презентували фінальний звіт та дорожню карту розвитку нової галузі під назвою «Віртуальні активи в Україні – 2030» [1]. На жаль, розроблено і обговорено, але не введено в дію Закон України «Про віртуальні активи». У ньому прописано як права та обов'язки учасників цього ринку, так і державна політика у сфері їх обігу. Широко використовуються віртуальні активи і під час воєнного стану. Так, кіберполіція у зв'язку із введенням воєнного стану на території України створила криптогаманці на отримання благодійної допомоги [2]. За останні роки кількість користувачів та учасників ринку віртуальних активів. За даними Міністерства цифрової трансформації Україна має значні успіхи на цьому ринку. Так, воно відзначає, що блокчейн-розробники України входять у трійку найбільших у світі, наша країна має значне криптоком'юніті; також досить багато дрібних підприємств є посередниками на міжнародних маркетплейсах, де в якості платежу використовуються віртуальні активи [3]. Облік не стоїть осторонь новітніх інформаційних розробок, оскільки його фахівці стоять в авангарді обробки інформації, яка пов'язана з діяльністю підприємства.

Аналіз джерел стосовно віртуальних активів показав значну зацікавленість у їх дослідженні як серед науковців, так і серед експертів. Умовно їх можна поділити на тих, хто досліджує економіко-правовий аспект: А.А. Кудь, А.В. Базилюк, Н.В. Бойко, Н.П. Теслюк та ін.; правовий: О.О. Черних, О.В. Куриліна, О.О. Дублян, А.С. Овчаренко та ін.; та обліковий: А.А. Макурін, О.В. Назаренко, В.В. Ликова, В. Онищенко та ін. Проаналізувавши обліковий аспект досліджень, звернуто увагу на таке. А.А. Макурін розглянув низку питань стосовно відображення в обліку інформації про крип-

товалюту, серед них розрахунок собівартості отриманої криптовалюти; відображення в обліку криптовалюти залежно від її визнання: віртуальним товаром, нематеріальним активом, фінансовою інвестицією, цифровими грошима [4]. О.В. Назаренко та В.В. Ликова простежили підходи до відображення цього виду активів у бухгалтерському обліку [5]. Бухгалтер-експерт В. Онищенко розглянув низку питань, що стосуються обліку і оподаткування операцій з криптовалютами [6]. Студіювання вказаного питання авторами підтверджують важливість залучення віртуальних активів у володіння низкою суспільно значимих підприємств, а також фізичними особами [7]. Усе вищевикладене свідчить про актуальність вказаної теми та необхідність подальших досліджень.

МЕТА статті – ґрунтовні спеціалізовані дослідження віртуальних активів у частині облікових аспектів.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У написанні статті використано такі методи, як діалектичний (поняття облік, функції обліку, визначення поняття віртуальні активи), системно-структурний, формально-логічний (аналіз питань контролю якості обліку) та інші загальнонаукові і спеціальні методи пізнання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Віртуальний актив, відповідно до Закону України, – це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [8]. Це означає, що оскільки віртуальний актив існує у цифровій формі, то його обіг (переказ, передача) можливий в такій самій формі. Цей актив прирівняли до інших видів активів, які є на підприємстві – це кошти, цінні папери або інше майно. Водночас цим активом неможна розраховуватись на території України та він не може бути складником договору міни. У нашій країні найвідомішим вираженням віртуального активу є криптовалюта. За даними Глобального рейтингу прийняття криптовалют [9] ми займаємо перше місце за обсягом операцій з нею та актив-

ністю користувачів. Можна вважати поняття віртуальні активи і криптовалюта тотожними поняттями. Донедавна найбільш відомими серед криповалют був Bitcoin, однак завдяки його значній волатильності він почав втрачати свої позиції – сьогодні більшою популярністю користуються криптовалюти, які характеризуються більшою ціною стабільністю, а саме стейблкоїни (stablecoin – стабільні монети).

Є. Давиденко відзначає, що стейблкоїни «взяли» найкраще зі світу традиційних та віртуальних фінансів – миттєве оброблення, безпеку та конфіденційність платежів, з одного боку, а також стабільну вартість – з іншого. Ці «криптодолари», як їх ще називають, є криптографічними токенами, які циркулюють на публічних блокчейнах і мають прив'язку до базового активу. Ним можуть бути золото й нерухомість, долари США (найчастіше), рідше – інші криптовалюти. Є ще третій тип стейблкоїнів – алгоритмічний або незабезпечений заставою біткоїн. Він характеризується гнучкою пропозицією, яка регулюється програмним забезпеченням [10]. Відповідно до Закону «Про віртуальні активи» їх відносять до забезпечених активів. Існують ще незабезпечені (Bitcoin), тобто ті, що не посвідчують майнові права.

Прийняття Закону «Про віртуальні активи» відкладено до осені 2022 р. у зв'язку з необхідністю внесення змін до Податкового кодексу. Про зміни у за-

конодавчих актах, що регулюють ведення обліку, поки мова не йде. Без вирішення цієї проблеми бухгалтерській службі буде складно відображати в обліку віртуальні активи. Дослідження, які здійснено А.В. Озеран та Р.С. Коршикова, довели доречність визнання криптовалюти як об'єкта бухгалтерського обліку – він може вважатись елементом звіту про фінансовий стан (балансу) для більшості учасників ринку цих активів [11]. Сьогодні можна сказати, що наявність правового статусу віртуальних активів вплинуло на облікові процеси відносно цього виду валют. Більшість науковців, зокрема й автори цієї статті, вважають, що віртуальні активи – нематеріальні блага – явища та цінності, які здатні задовольняти потреби людини, невіддільні від особистості (носія), і не мають економічного змісту [13].

Діджиталізація в нашій країні просувається швидше, ніж вносяться зміни у нормативно-правові акти з цього явища. Так, незважаючи на закріплення правового статусу віртуальних активів, нормативна база з відображення інформації про них на рахунках бухгалтерського обліку досі залишається неврегульованою. Необхідно внести зміни у низку нормативних актів, які допоможуть цим активам набути офіційного статусу в обліку. Насамперед необхідно внести зміни до ключових облікових законодавчих актів (табл. 1).

Таблиця 1 – Перелік законодавчих актів та змін до них щодо віртуальних активів

Назва законодавчого акту	Перелік змін
Національні положення стандарти бухгалтерського обліку (НП(С)БО)	НП(С)БО 1, 8, 9, 15, 16 та ін., в яких необхідно окреслити принципи, методи ведення обліку та відображення у фінзвітності цього об'єкту; систематизація та узгодження термінологічної бази у стандартах
План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	Введення в дію рахунків «Віртуальні активи» залежно від сфери їх використання та класифікації
Інструкція до Плану рахунків активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	Визнання рахунків активними; типова кореспонденція за цими рахунками

А.В. Озеран і Р.С. Коршикова [11] на інші автори [6] пропонують за відсутності інформації про віртуальні активи в українському бухгалтерському законодавстві звернутись до Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі МСФЗ), а саме до Концептуальної основи фінансової звітності. Їх дослідження довели, що віртуальні активи – це активи підприємства, їм притаманні якісні характеристики активу: виникнення ресурсу внаслідок минулих подій, належність його підприємству; виконанням ним певних функцій. Ними можна торгувати; переказувати криптовалюту між електронними гаманцями; використовувати криптовалюту як засіб платежу Крім того, В. Онищенко вказує, посилаючись на рішення з порядку денного засідання Інтерпретаційного комітету Ради з МСФЗ «Утримання криптовалют – Червень 2019» (оригінал – «Holdings of Cryptocurrencies – June 2019»), що криптовалюта відповідає визначенню нематеріального активу в Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку (МСБО) – МСБО 38 «Нематеріальні активи»; якщо криптовалюта утримується для продажу під час звичайної діяльності, то щодо неї застосовується МСБО 2 «Запаси». Криптовалюти не можуть в обліку належати до грошей та фінансових активів [6]. Врахо-

вуючи цю інформацію, слід внести зміни у НП(С)БО, наведені у табл. 1.

Відображення на рахунках обліку буде залежати від виду діяльності та сфери обліку таких активів. На сьогодні підприємствам дозволено:

- зберігати (адмініструвати);
- обмінювати;
- переказувати;
- виступати в якості посередника в операціях з віртуальними активами.

У попередніх дослідженнях [12] нами узагальнено погляди науковців з відображення криптовалюти на рахунках обліку. Вчені рекомендували обліковувати криптовалюту у складі: нематеріальних активів, фінансових інвестицій; товарів. Найбільш доречним, на нашу думку, є використання рахунку 126. В.М. Костюченко, А.М. Малиновська, А.В. Мамонова запропонували його назвати «Утримувана криптовалюта» [14]. Однак на момент написання своєї статті, вказані автори запропонували цю назву, виходячи з термінології, яка широко використовувалась на той момент (2019 р.). Із прийняттям Закону «Про віртуальні активи» більш доречним, на наш погляд, назвати рахунок 126 «Віртуальні активи». Цей рахунок слід використовувати

для віртуальних активів, які зберігаються на підприємстві.

Слушну думку виказав В. Онищенко, який вважає, що якщо віртуальні активи утримують з метою отримання інвестиційного прибутку у разі перепродажу, то основний варіант їх обліку має бути у складі запасів [6]. Якщо ми розглянемо другий клас Плану рахунків, ми не знайдемо рахунок, який би повною мірою відповідав економічній сутності віртуальних активів. Ми вважаємо, що такі активи, у разі використання їх з метою отримання інвестиційного прибутку у разі перепродажу, слід відображати у складі рахунку 28 «Товари», відкривши до нього субрахунок 287 «Віртуальні активи, утримувані для продажу». Аналітичний облік доцільно вести за напрямками надходження та використання криптовалюти в результаті господарських операцій, а також за їх видами.

Запропоновані субрахунки слід внести до робочого плану рахунків підприємства і відобразити це у Наказі про облікову політику. Слід окремим розділом (або підрозділом) виділити «Віртуальні активи». У ньому

слід прописати облік надходження та руху цих активів, методи їх оцінювання та первинні документи, які можна використовувати в їхньому обліку.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, слід зазначити, що нами в роботі окреслено тільки частину проблемних моментів з відображення в обліку віртуальних активів. Насамперед слід внести зміни у нормативні акти, які забезпечать обліковцям можливість дотримання принципів бухгалтерського обліку стосовно цих активів. Відображення інформації про ці активи на рахунках обліку є досить складним без затвердження змін в наявні нормативні акти, тому ми пропонуємо у Наказі про облікову політику виділити розділ «Віртуальні активи», в якому відобразити відповідну інформацію. Існує значна кількість суттєвих аспектів, які потребують подальших досліджень, серед яких розкриття інформації про віртуальні активи у фінансовій звітності та детальне дослідження цих активів у складі виробничих запасів.

Список використаних джерел

1. Мінцифри спільно з криптоспільнотою презентували стратегію розвитку ринку віртуальних активів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-spilno-z-kriptospilnotoyu-prezentovali-strategiyu-rozvitku-rinku-virtualnih-aktiviv>
2. Кіберполіція у зв'язку із введенням воєнного стану на території України створила криптогаманці на отримання благодійної допомоги. URL: <https://www.cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-stvoryla-kryptogamanczi-dlya-zboru-koshtiv-na-potreby-borotby-z-agresorom-1336/>
3. Криптовалюта: динаміка зростання в Україні та світі. URL: <https://financeworld.com.ua/kriptoalyuta-dinamika-zrostannya-v-ukra%D1%97ni-ta-sviti/>
4. Макурін А.А. Відображення криптовалюти в бухгалтерському обліку. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/224794/224941>
5. Назаренко О.В., Ликова В.В. Криптовалюта: інтерпретація, організаційні аспекти державного регулювання та облікового відображення. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2019/6.pdf
6. Онищенко В. Криптовалюти: правовий статус, облік і декларування 2021. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/9106-kriptoalyuti-pravoviy-status-oblk-deklaruvannya-2021>
7. Базиліук А.В., Бойко Н.В., Теслюк Н.П. Аналіз перспектив формування портфеля віртуальних активів вітчизняними підприємствами. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2022/3.pdf
8. Про віртуальні активи: Закон України № 2074 – IX від 17.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
9. Глобальний рейтинг прийняття криптовалюти. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/2020-global-cryptocurrency-adoption-index-2020/>
10. Давиденко Є. Що таке стейблкоін і чим він відрізняється від інших крипто валют. URL: <https://psm7.com/uk/cryptocurrency/chto-takoe-steyblkoin-i-chem-on-otlichaetsya-ot-drugix-kriptoalyut.html>
11. Озеран А.В., Коршикова Р.С. Визнання криптовалюти у фінансовій звітності: актив чи витрати. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/33_1_2020ua/25.pdf
12. Ковальова Т.В. Становлення та шляхи удосконалення обліку криптовалюти. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. Збірник наукових праць*. 2018. № 1 (20). С. 90–100.
13. Вікіпедія: сайт URL: <https://uk.wikipedia.org/>
14. Костюченко В.М., Малиновська А.М., Мамонова А.В. Бухгалтерський облік криптовалюти. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/33_2019_ukr/52.pdf

References

1. The Ministry of Digital, together with the crypto community, presented a strategy for the development of the virtual asset market. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-spilno-z-kriptospilnotoyu-prezentovali-strategiyu-rozvitku-rinku-virtualnih-aktiviv> [in Ukrainian].
2. In connection with the introduction of martial law on the territory of Ukraine, the cyber police created a crypto-wallet for receiving charitable assistance. URL: <https://www.cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-stvoryla-kryptogamanczi-dlya-zboru-koshtiv-na-potreby-borotby-z-agresorom-1336/> [in Ukrainian].
3. Cryptocurrency: dynamics of growth in Ukraine and the world. URL: <https://financeworld.com.ua/kriptoalyuta-dinamika-zrostannya-v-ukra%D1%97ni-ta-sviti/> [in Ukrainian].
4. Makurin A.A. Display of cryptocurrency in accounting. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/224794/224941> [in Ukrainian].
5. Nazarenko O.V., Lykova V.V. Cryptocurrency: interpretation, organizational aspects of state regulation and accounting display. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2019/6.pdf [in Ukrainian].
6. Onyshchenko V. Cryptocurrencies: legal status, accounting and declaration 2021. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/9106-kriptoalyuti-pravoviy-status-oblk-deklaruvannya-2021> [in Ukrainian].
7. Bazyliuk A.V., Boiko N.V., Tesliuk N.P. Analysis of prospects for the formation of a portfolio of virtual assets by domestic

enterprises. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2022/3.pdf [in Ukrainian].

8. On virtual assets: Law of Ukraine No. 2074 – IX dated 02/17/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> [in Ukrainian].

9. Global cryptocurrency adoption rating. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/2020-global-cryptocurrency-adoption-index-2020/> [in Ukrainian].

10. Davydenko Ye. What is a stablecoin and how does it differ from other cryptocurrencies. URL: <https://psm7.com/uk/cryptocurrency/hto-takoe-stejblkoin-i-chem-on-otlichaetsya-ot-drugix-kriptoalyut.html> [in Ukrainian].

11. Ozeran A.V., Korshykova R.S. Recognition of cryptocurrency in financial statements: asset or expense. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/33_1_2020ua/25.pdf [in Ukrainian].

12. Kovalova T.V. Formation and ways of improving the accounting of cryptocurrencies. *Problems and prospects of entrepreneurship development. Collection of scientific works*. 2018. № 1 (20). P. 90–100. [in Ukrainian].

13. Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/> [in Ukrainian].

14. Kostiuchenko V.M., Malynovska A.M., Mamonova A.V. Cryptocurrency accounting. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/33_2019_ukr/52.pdf [in Ukrainian].

Tetiana KOVALOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1250-2019>

e-mail: kovaleva64@ukr.net

Iryna KHOROSHYLOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5343-5161>

e-mail: hia23@ukr.net

ON ACCOUNTING OF VIRTUAL ASSETS IN UKRAINE

The paper examines the problems of the virtual assets market in detail. As is well known, crypto currency as one of the types of virtual assets by its nature has an autonomous, decentralized, cross-border nature, does not have a jurisdictional attachment and a defined issuer. In general, the use of crypto currencies is a new state-of-the-art way of making payments in e-commerce. However, there is no clear understanding of virtual assets and established classification, and the terminological apparatus needs to be clarified in the economic and legal aspect. Therefore, for the virtual economy and virtual currency, it is necessary to provide some clarification to the commonly used definition. Accordingly, the author analyzed a number of issues related to the display of information about crypto currency in accounting, the importance of involving virtual assets in the ownership of a number of socially significant enterprises, as well as individuals. To achieve this goal, we have conducted thorough specialized research of virtual assets in terms of accounting aspects. The reflection on accounting accounts will depend on the type of activity and the area of accounting of such assets. Displaying information about these assets in accounting accounts is quite complex, certain changes are required to ensure compliance with accounting principles for these assets. Our research found that there are a significant number of significant areas that require further research, including the disclosure of virtual assets in financial statements and the detailed examination of these assets as part of inventory. The proposed sub-accounts should be included in the working plan of accounts of the enterprise and reflected in the Order on the accounting policy. "Virtual assets" should be highlighted as a separate section (or subsection). It should prescribe the accounting of receipts and movements of these assets, methods of their evaluation and primary documents that can be used in their accounting.

Keywords: virtual assets, cryptocurrency, information processing, digitization, crypto wallets, financial reporting